

קונטרס
למעלה למשכיל

ביאור
תפילת שמונה עשרה
נוסח ספרד

קונטרס

למעלה למשכיל

כמאמר הכתוב

ארח חיים למעלה למשכיל למען סור משאול מטה
(משלי טו, כד)

ביאור תפילת שמונה עשרה

נוסח ספרד

חיברתיו בעזרת השם יתברך

יורם סרי

מודיעין עילית

חשון תשע"א

לע"נ א"מ
מרת שולמית ע"ה
בת הר"ר יוסף אהרן זצ"ל
נלב"ע
כ"ד אב תשס"ו
ת.נ.צ.ב.ה.

י"ל ע"י
מכון "שובי השולמית"
052-7689770
Email: htoranow@gmail.com
www.toranow.com

© כל הזכויות שמורות

להערות והארות

רח' שדי חמד 22
מודיעין עילית
08-9740617
פקס: 153-8-9740617

תוכן העניינים

א.....	הקדמה
ב.....	ברכת אבות
ט.....	ברכת גבורות
יד.....	ברכת אתה קדוש
טז.....	ברכת אתה חונן
יח.....	ברכת השיבנו
כ.....	ברכת סלח לנו
כב.....	ברכת ראה נא
כו.....	ברכת רפאנו
כז.....	ברכת השנים
כט.....	ברכת תקע בשופר
לא.....	ברכת השיבה שופטינו
לג.....	ברכת ולמלשינים
לה.....	ברכת על הצדיקים
לח.....	ברכת בונה ירושלים
מ.....	ברכת את צמח
מב.....	ברכת שמע קולנו
מה.....	ברכת רצה
מז.....	ברכת מודים
נג.....	ברכת שים שלום
נז.....	תפילת אלוקי נצור

הנושאים שיצאו עד כה בדיסקים ובחוברות
ע"י מכון "שובי השולמית"

- א. הלכות יחוד
- ב. הלכות רבית
- ג. הלכות תפילין
- ד. הלכות שמירת הלשון
- ה. הלכות שמות הקדש וגניזה
- ו. הלכות צדקה ומעשר כספים
- ז. הלכות בשר בחלב
- ח. הלכות תרומות ומעשרות
- ט. הלכות הפרשת חלה
- י. הלכות שמיטה
- יא. הלכות חול המועד
- יב. הלכות בית הכנסת ומורא מקדש
- יג. הלכות ארבעת המינים
- יד. הלכות כבוד אב ואם
- טו. הלכות שכירות פועלים
- טז. הלכות פסח ח"א (מצות תשבתנו)
- יז. הלכות הימים הנוראים
- יח. הלכות תפילת שחרית
- יט. ביאור תפלת שמונה עשרה

הקדמה

מצות עשה מהתורה להתפלל אל הבורא יתברך כל יום שנאמר (דברים יא, יג) 'ולעבדו בכל לבבכם' - אמרו חז"ל (תענית ב.) "איזוהי עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפילה".

התורה לא כתבה נוסח קבוע לתפלה, ואכן עד חורבן בית המקדש הראשון כל אדם מישראל היה מתפלל בלשונו הוא. אולם משנחרב בית המקדש ירדה חולשה לעולם וגבר הקושי להתפלל בנוסח נכון, לכן תיקנו מאה ועשרים אנשי כנסת הגדולה, כאשר היו מהם כמה נביאים, נוסח תפילה קבוע. נוסח זה תוקן על פי סודות עמוקים שרק הם ידעו כיצד נוסח זה פועל בעולמות הרוחניים (נפש החיים ש"ב פי"ג), מטעם זה אסור לנו לשנות ממטבע שטבעו חכמים, אלא יש לומר את התפלה והברכות לפי הנוסח שתיקנו אנשי כנסת הגדולה והרוצה יכול להוסיף בקשות נוספות בלשונו הוא.

בטעם התפילה כתבו המפרשים, שהיא אינה לצורך הקב"ה ח"ו, שהרי גם בלעדי התפילה שלנו לא יחסר ממנו מאומה, אלא תכלית התפלה לטובתנו כיון שעל ידי התפלה האדם מודה שהוא נתון לחסדי השי"ת, וכאשר אדם מרגיש את התלות בהשי"ת, כך הקב"ה ממלא את רצונו. ובספר נפש החיים (שער ב פי"ב) כתב עוד שתכלית כוונת התפלה היא לבקש על חילול שמו יתברך, כיון שכאשר אדם מישראל נמצא בצער גם הקב"ה כביכול בצער, וכשאדם מתפלל על צער השכינה הקב"ה מקבל את תפלתו, וע"ש עוד דברים נפלאים.

תפילת העמידה של ימות החול מתחלקת לשלושה חלקים. שלושת הברכות הראשונות הם ברכות השבח, שלוש עשרה ברכות אמצעיות שהם בקשת צרכים, ושלוש ברכות ההודאה.

כתוב בשו"ע (או"ח קא, א) המתפלל צריך שיכוון בכל הברכות, ואם אינו יכול לכוון בכולם לפחות יכוון באבות. אחד הדברים המקשים על הכוונה בתפלה הוא ההבנה של נוסח התפלה, הן משום ביאור המילים, והן משום כפילות הלשון. כשלומדים את פירוש המילים, נוסח התפילה מקבל משמעות אחרת גדולה וחשובה יותר.

הפירוש שלפנינו בנוי לפי מפרשים רבים, כאשר את הדרך לפירוש קיבלתי ממו"ר הגה"צ ר' חיים פרידלנדר זצ"ל, מתוך הספר שפתי חיים על התפלה, שביאר את הבדלים בין הביטויים השונים, והקשר בין משפט אחד לבא אחריו. אמנם במקומות רבים שיניתי מדבריו מטעמים שונים, ובפרט שפירושו נכתב לפי נוסח אשכנז, ואילו פירוש זה תואם לנוסח ספרד.

הלומד את פירוש התפלה יוכל להפיק תועלת אם יחזור על הדברים עד שהם יובנו היטב ויתשבו על הלב באופן שמילות התפלה יובנו למתפלל תוך כדי אמירתם. יהי רצון שנזכה להתפלל כראוי מתוך כוונת הלב, ובזכות זה יתקבלו תפלתינו ברצון.

ברכת אבות

הברכה הראשונה היא ברכת אבות שבה אנחנו מזכירים את שבחיו של הקב"ה ואת יסודות האמונה לפי מה שאבותינו אברהם יצחק ויעקב לימדו אותנו, ומוסיפים לבקש את הגאולה בזכות האבות.

אֲדַנִּי, שְׁפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יִגִּיד תְּהִלָּתְךָ : את תפילת עמידה פותחים בפסוק (תהלים נא, יז): 'אדני שפתי תפתח ופי יגיד תהילתך'. כשאומרים פסוק זה רוצים להביע את הרגשת הפחד והמורא שיש לנו כאשר באים לדבר בשבחו של המלך הרם והנישא. כשבאים לבקש בקשות מהקב"ה מתוך הכרה והרגשה שרק הוא היכול למלא את הבקשות שלנו, ודאי שמשתדלים יותר לכוון בתפילה, במתינות ומתוך שימת לב.

בְּרוּךְ אַתָּה : פירוש המילה "ברוך" - שהקב"ה הוא לבדו מקור הברכה^א. עצם

-----

^א הברכות פותחות במילים "ברוך אתה ה'", ובספר נפש החיים (שער ב פ"ב) ביאר שפירושו שהקב"ה הוא מקור הברכה, על פי הגמ' (ברכות ז:): שרבי ישמעאל בן אלישע כהן גדול, נכנס לקודש הקדשים, והקב"ה אמר לו ישמעאל בני ברכני, אמר רבי ישמעאל, יהי רצון מלפניך שיכבשו רחמיך את כעסך, ויגולו רחמיך על מדותיך, ותכנס עם בנך לפני משורת הדין. ודאי לברך את ד' אין הכוונה כמו שאדם צריך ברכה, אלא פירושו לבקש ממנו שהוא יתנהג איתנו ברחמים ויתן לנו שפע ברכה. אם כן פירוש המילים ברוך אתה ה' הוא שאנחנו מודים שאתה ה' הוא מקור הברכה. וע"י שנכיר בכך שהבורא הוא מקור הברכה,

לְמַעַלְהָ תְּפִילַת שְׁמוֹנָה עָשָׂר לְמִשְׁכֵּיל ג

זה שמזכירים ומבינים שהשי"ת הוא מקור כל הברכות, גורם לכך שהקב"ה ישפיע עלינו מרוב טובו וחסדו.

י"י: כשמזכירים את שם השם בברכות (עי' שו"ע או"ח ס"ה) הכתוב בלשון הוי"ה, צריך לכוון את פירוש קריאתו בשם אדנות שהוא "אדון העולם", ופירוש כתיבתו שהוא "היה הווה ויהיה".

אֶלְקֵינוּ: כשמזכירים את שם אלוקים בברכות, צריך לכוון שפירושו שהוא "תקיף ובעל היכולת ובעל הכוחות כולם". דהיינו שכל הכוחות שיש בבריאה באות מחמת הכח שהשי"ת משפיע להם כל רגע ורגע, ואילו חלילה הקב"ה יפסיק את ההשפעה לרגע אחד לא יהיה לטבע אפשרות לפעול כלל בכל כח שהוא². והרמז לזה - הטבע בגימטריה הוא שם אלוקים.

נְאֻלְקֵי אַבּוֹתֵינוּ: מזכירים כאן שהקב"ה הוא האלוקים שלנו, אבל מוסיפים לומר שאת האמונה וההכרה בהשי"ת למדנו מאבותינו אברהם יצחק ויעקב. דהיינו שאבותינו לימדו אותנו את דרכי השי"ת והדרך בה הקב"ה מנהיג את העולם.

האופן הכללי שבו הקב"ה מנהיג את העולם מתחלק לג' שורשים, והם מדת החסד הדין והרחמים ואת שלושתם למדנו מאבותינו אברהם יצחק ויעקב ע"ה³.

תהיה לנו הזכות שה' ישפיע עלינו טובה.

² שם אלוקים בגימטריה "הטבע", והביאור הוא שהקב"ה נתן כח לבריאה לא רק פעם אחת בשעת הבריאה, אלא כל רגע ורגע ממש הקב"ה מחיה את הכל, ולכל הכוחות שקיימים בבריאה אין כל כח אלא ממה שהבורא נותן להם באותו רגע. למשל, הקב"ה רוצה להאיר לנו, אז הוא נותן את האור דרך צינור שנקרא שמש, כמו שאומרים בברכת יוצר אור, המאיר לארץ ולדירים עליה, שהבורא יתברך הוא המאיר לארץ, רק שהוא מסתיר את הנהגתו דרך כלי הטבע הנקרא שמש. וכן אדם חולה שלוקח תרופה ומתרפא, צריך לדעת שהרפואה לא באה מכח התרופה, אלא שאם הוא התרפא, רצון ה' היה שהוא יבריא, אלא שהנהגה זו מוסתרת דרך התרופה, ורק יש חובת השתדלות בלקיחת התרופה, ואם חלילה הקב"ה ימנע מהתרופה לרפואתו, הרי שלא תועיל לו כל תרופה שהיא.

³ את כל הידוע לנו על הבורא יתברך ועל הדרך בה הוא מנהיג את העולם אנחנו יודעים

אָלְקִי אַבְרָהָם: אברהם אבינו התבונן במעשי השי"ת והבין שהקב"ה עושה חסד עם הברואים, לכן גם אברהם אבינו הלך בדרכי השי"ת ועשה חסד עם הברואים, וכמו שאמרו חז"ל על הפסוק (בראשית כא, לג) ויטע אשל, שהוא נטע פרדס כדי לתת לאורחים פירות לאכילה, ואף דאג להם לכל צרכיהם. לפי זה יוצא שאברהם אבינו הוא זה שלימד אותנו שהקב"ה ברא את עולמו במדת החסד כדי להיטיב לעולם.

אָלְקִי יִצְחָק: יצחק אבינו ביקש מהקב"ה שיתנהג אתו במדת הדין כמו שאמרו חז"ל (ב"ר סה, ט): "יצחק תבע יסורין, אמר לפניו רבוננו כל העולמים אדם מת בלא יסורים מדת הדין מתוחה כנגדו מתוך שאתה מביא עליו יסורין אין מדת הדין מתוחה כנגדו, אמר לו הקב"ה חייך דבר טוב תבעת וממך אני מתחיל... ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות". מטעם זה יצחק נקרא "פחד יצחק". וביאור הדבר שיצחק אבינו רצה שהקב"ה יתנהג איתו במדת הדין, וממנו למדנו שהקב"ה מנהיג את הבריאה גם במדת הדין.

נְאֻלְקִי יַעֲקֹב: מדתו של יעקב היתה מדת השלמות, והיא מדת האמת כמו שכתוב (מיכה ז, כ) 'תתן אמת ליעקב' ואמרו חז"ל שיעקב נקרא יעקב שלימא (וזה נקרא מדת התפארת). מדת השלמות היא שילוב של מדת החסד ומדת הדין במטרה להביא את הבריאה לשלמות. ולפי זה יעקב אבינו לימד אותנו שהנהגותיו של הקב"ה מביאות את העולם אל התכלית והשלמות.

לאחר שאמרנו את מדות הקב"ה על פי מה שלמדנו ממעשיהם של אבותינו, חוזרים לומר את אותם מדות כפי שהם מתבטאות כלפינו אצל הקב"ה בעצמו. **הָאֵל:** פירוש תואר זה הוא תקיף וחזק, וכמו שכתוב (יחזקאל יז, יג) 'ואת אלי הארץ לקח'. אלי הארץ הם התקיפים והחזקים שבארץ. וא"כ באים לומר שהקב"ה מנהיג את העולם בחוזק במדות החסד הדין והרחמים.

מאבותינו הקדושים, אברהם יצחק ויעקב, כיון שאת המדה המיוחדת של כל אחד מהם הם עצמם למדו מתוך התבוננות בדרכי השי"ת, ואם למשל אברהם אבינו עשה חסד, פירושו שהוא למד והתבונן שהקב"ה בעל חסד ולכן אברהם אבינו הלך בדרכו של הקב"ה.

לְמַעַלְהָ תְּפִילַת שְׁמוֹנָה עָשָׂר לְמִשְׁכֵּיל ה

הַגְדוּל: התואר גדול הוא תואר למדת החסד, כמו שכתוב (דברים ג, כד): 'אתה החילות להראות את עבדך את גדלך'. ופירש רש"י גדלך – זו מידת טובך. מדת החסד היא המדה הבולטת ביותר בהנהגות השי"ת. התבוננות בבריאה ואפילו התבוננות קלה מגלה את חסדי השי"ת. לכן מדה זו היא כנגד אברהם אבינו שגילה את מדת חסדו של השי"ת בבריאה ופעל בצורה מיוחדת לפי מדה זו.

הַגְבוּר: הביטוי גיבור הוא בדומה לדברי חז"ל (אבות ד, א) "איזהו גבור הכובש את יצרו". פירוש הדברים הוא שיש הנהגה הנקראת מדת הדין, האומרת שבכל פעם שאדם חוטא או שהבריאה עוברת על רצון השי"ת, הקב"ה היה צריך להחריב את עולמו. אולם הקב"ה כביכול מתגבר על מדת הדין, ונותן לאדם ולבריאה אפשרות והזדמנות לעשות תשובה. וזה בדומה ליצחק אבינו, שנתן לאביו לעקוד אותו אע"פ שבשעת העקידה היה בן ל"ז שנים, והוא אף אמר לאברהם אביו שיעקוד אותו טוב וחזק שמא בשעת השחיטה הוא ידעזע מפחד הסכין והשחיטה לא תעלה יפה, ובוזה יצחק התגבר על הרצון הטבעי שלו לחיות. לכן מדת הדין נקראת מדת הגבורה.

נְהַנּוּךְ: נורא הוא ביטוי לשלמות, לכן כאשר רואים דבר מושלם יראים ממנו. וכך נאמר על יעקב אבינו (בראשית כח, יז) 'ירא ויאמר מה נורא המקום הזה'. שלמות זו נקראת מדת האמת או מדת התפארת שהיא השילוב של הנהגות החסד והדין כך שביחד הם יוצרות את השלמות שבבריאה.

אֵל עֲלִיוֹן: אע"פ שאמרנו את שלושת המדות השורשיות שבהם הקב"ה מנהיג את עולמו, אסור לנו לחשוב שיש לנו השגה והבנה בשי"ת, לכן אנחנו מציינים שהקב"ה נעלה מכל ההשגות שאנחנו יכולים להשיג ולתאר. כידוע, גנאי הוא לשבח מלך עשיר שיש לו רק כמה דברים, ואם כן לכאורה גנאי הוא לשבח את הקב"ה רק במדת הגדול הגיבור והנורא, לכן מסיימים ואומרים שהקב"ה הוא "אל עליון". אנשי כנסת הגדולה למדו ממש רבינו להזכיר רק את שלושת התארים הגדול הגבור והנורא כמבואר בגמ' (ברכות לג:).

גוֹמֵל: לאחר שהזכרנו את שבחו של הקב"ה, אנחנו באים לבקש ולעורר רחמי שמים על הגאולה. לשם כך פותחים ואומרים שהקב"ה משלם שכר טוב לעושי

מצוותיו אפילו שיבואר בהמשך שיש לפחות שתי סיבות שלא מגיע להם טובה, וממילא בזכות זה הוא גם יביא את הגאולה. פותחים ואומרים גומל, מלשון תשלום וגמול, דהיינו שהקב"ה נותן לנו שכר עבור המצוות והמעשים טובים שלנו, אפילו שאת כל הכח לקיים את המצוות קיבלנו מהבורא יתברך, ואם כן יש מקום לטעון שלא מגיע לנו גמול עבור קיום המצוות. לכן אומרים שהקב"ה נותן לנו תשלום וגמול.

חֲסִדִים טוֹבִים: הטעם הראשון שלא מגיע שכר לעושי המצוות הוא שהקב"ה נותן לנו תשלום ותמורה עבור מעשי המצוות במעט החסדים שאנחנו מקבלים, כמו חיים ומזון. כבר קיבלנו, וממילא כל שאר החסדים שהקב"ה עושה איתנו אינם אלא תוספת, ולכן הם בגדר של "חסדים טובים". בדומה לזה אמר יעקב אבינו (בראשית לב, יא): 'קטונתי מכל החסדים ומכל האמת אשר עשית את עבדך'. וכדי שלא נחשוב שמגיע לנו משהו, אנחנו מוסיפים לומר...

נְקוּנָה חַפְּלָ: הטעם השני שלא מגיע לנו גמול עבור המצוות הוא שהכל של הקב"ה, וגם אנחנו שלו כמו עבדים, ואדון לא צריך לשלם שכר לעבדיו, אבל בכל זאת הקב"ה נותן לנו חסדים טובים כאילו שמגיע לנו בתמורה עבור מעשינו (עי' אבות א, ג).

זוֹכֵר חֲסִדֵי אָבוֹת: כיון שאנחנו רוצים לעורר רחמי שמים על הגאולה, מזכירים קודם את זכות האבות, כיון שהקב"ה זוכר שהאבות התחסדו איתו בזה שהאמינו בו, וגילו את האמונה לכל באי עולם. ואנחנו אומרים חסדי אבות ולא מעשי אבות, כיון שקיום המצוות כל כך חשוב בעיני השי"ת עד שהוא זוכר להם את מעשיהם הטובים והאמונה בו, כאילו שהם עשו איתו חסד. את החסד הזה הקב"ה זוכר גם לנו - בניהם אחריהם.

את חסדי האבות מזכירים במקומות רבים בתפילה אפילו שהקב"ה זוכר את חסדי אבות גם בלי שנזכיר לו, כיון שזכות האבות עומדת לנו יותר כאשר אנחנו מזכירים אותה. טעם הדבר שבעצם זה שמזכירים זכות אבות אנחנו מראים שאין לנו זכות מחמת עצמנו, ובהכרה זו מעוררים את מדת הרחמים לזכור לנו את מעשי האבות. דבר זה למדנו ממה רבינו שלאחר חטא העגל

לְמַעַלְהָ תְּפִילַת שְׁמוֹנָה עָשָׂר לְמִשְׁכֵּיל ז

הוא רצה לעורר רחמים על עם ישראל, ולכן הוא אמר בתפילתו (שמות לב, יג) 'זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך'. וא"כ למדנו שכל שמזכירים זכות אבות כך גם הקב"ה מעורר לנו את זכות האבות.

וּמֵכִיָּא גּוֹאֵל לְבְנֵי בְּנֵיהֶם: כעת מוסיפים שבזכות האבות הקב"ה יגאל אותנו מבין האומות. ואפילו אם לא תהיה לנו הזכות לגאולה מחמת מעשינו, מ"מ הגאולה תבוא בזכות האבות. הבטחה זו כתובה בברית בין הבתרים, שם הקב"ה הבטיח לאברהם אבינו שבניו יזכו לגאולה גם אם לא יהיו ראויים לכך. וכן היה בגלות מצרים שם כתוב (שמות ב, כג) 'ויזעקו ותעל שועתם אל האלוקים', ואח"כ כתוב 'ויזכור אלוקים את בריתו' דהיינו שלאחר שבני ישראל זעקו אל השם, אז התעוררה זכות אבות ובזכותם באה הגאולה, אפילו שעם ישראל לא היו ראויים לגאולה.

לְמַעַן שְׁמוֹ: הנה בגמ' (שבת נה.) מבואר שבחורבן בית המקדש הראשון תמה זכות אבות, לכן אנחנו אומרים שעם כל זה הקב"ה יביא לנו את הגאולה "למען שמו". דהיינו כדי שיתגדל ויתקדש שמו של הקב"ה בעולם בכך שהוא מקיים את הבטחתו לגאול אותנו. גם בתפילת אבינו מלכנו אומרים "עשה עמנו למען שמך" דהיינו למען שיתגדל שמך בעולם שאתה הוא זה שמושיע את כלל ישראל.

בְּאַהֲבָה: מוסיפים לומר שאף אם הגאולה לא תבוא בזכותינו ולא בזכות אבותינו, אלא בגלל קיום ההבטחה למען שמו, מ"מ הקב"ה יביא לנו את הגאולה "באהבה" ולא תחסר באהבתו אלינו מאומה. בדומה לזה אנחנו אומרים בברכות קריאת שמע, "אהבת עולם אהבתנו" כלומר אפילו שאין לנו זכות ומעשים טובים, בכל זאת אהבת השי"ת אלינו היא אהבה נצחית שאינה תלויה דווקא במעשינו.

מֶלֶךְ: כשאומרים על הקב"ה שהוא מלך, מתכוונים לומר שלפעמים הקב"ה מתנהג איתנו כמו מלך לעבדיו. כמובן שהיחס של מלך לעבדיו נוקשה יותר ולפי החוקים ומשפטים, לעומת היחס שבין אב לבניו. ואנחנו אומרים שגם אם לא מגיע לנו באהבה כמו אב לבניו, לכל הפחות תביא לנו את הגאולה כמו

שמלך דואג לעבדיו. כמו כן אומרים שהקב"ה מלך, לומר שהוא זה שיכול לעזור להושיע ולהגן.

עוֹזֵר: כל אדם עוסק בענינים שלו הוא צריך עזרה מהקב"ה, אלא שהקב"ה עוזר לאדם גם כאשר האדם לא מרגיש שיש מי שעוזר לו, עד כדי כך שהאדם יכול לטעות ולחשוב שהוא עושה את הכל לבד בעצמו.¹

וּמוֹשִׁיעַ: יש מקרים שאדם לא עושה השתדלות ובכל זאת הוא רואה ישועה גדולה משמים והוא מצליח בכל עניניו. מצב זה שהוא מצליח אפילו בלי השתדלות נקרא "ישועה".

וּמְגַן: יש מקרים שבהם אדם עושה דברים נגד הטבע, והוא עלול ליפול לצרה. על אדם זה הקב"ה מגן שהצרה לא תבוא אליו כלל, כמו מגן מפני החיצים של האויבים. וגם אם הוא כבר בתוך הצרה הקב"ה מגן עליו שלא ינזק מהצרה.

בְּרוּךְ אַתָּה יי' מְגַן אַבְרָהָם: מסיימים את הברכה בדרגתו הגבוהה של אברהם אבינו, שעליו נאמר (בראשית טו, א) אל תירא אברם אנכי מגן לך שכרך הרבה מאוד. מעלתו של אברהם אבינו נובעת מכח זה שהוא השתדל להפיץ את האמונה בהשי"ת, אף שדבר זה היה נגד דעת אביו ונמרוד, ונגד דעת העולם כולו, והוא אף הושלך לכבשן האש. כמו כן אברהם אבינו מל את עצמו בציווי השי"ת, דבר שהיה עלול להרגיז את שכניו משום שעל ידי ברית המילה הוא הראה התבדלות והתרחקות מהם. והקב"ה הגן עליו מכל רע. ומכיון ומכל

-----

¹ מכיון ואנחנו מבקשים בברכה זו לעורר את זכות אבות או את ה"למען שמו" כדי להביא לנו את הגאולה, אנחנו מזכירים את גדלותו של השי"ת שמסייע לנו בכל אופן, בין ע"י השתדלות ובין אם אנחנו עושים את ההיפך מההשתדלות. כדי להבין את החלוקה בין עוזר מושיע ומגן, צריך להקדים שבין המשתדלים (כמו להשיג פרנסה או שאר דברים) יש ג' דרגות. האחד הוא מי שמשתדל להשיג את פרנסתו. אדם זה מאמין שקב"ה "עוזר" לו במאמציו, כיון שגם הוא מבין שהוא צריך עזרה מהקב"ה. הסוג השני הוא מי שלא טורח ולא משתדל לא לפרנסתו ולא בשאר דברים. את האדם הזה הקב"ה "מושיע", ויש מי שעושה דברים היפך התועלת, והוא היה צריך להנזק, על אדם זה הקב"ה "מגן" שלא יבוא עליו נזק, כמו אברהם אבינו שהאמין בהשי"ת ואפילו שנגזר עליו ליפול לכבשן האש, עד שהקב"ה הגן עליו מכל רע.

דרגות ההשתדלות הגבוהה ביותר היא דרגת "מגן" מסיימים בשבח זה, כדי לעורר את רחמי השי"ת עלינו שאף אם אין לנו זכות לגאולה, עם כל זה אנחנו מבקשים שהקב"ה יגן עלינו מכל אויבנו ויגאל אותנו בקרוב.

ברכת גבורות

הברכה השנייה היא ברכת גבורות, שבה מזכירים את גבורות השי"ת לפי מה שאנחנו רואים בבריאה, וזהו כבודו של השי"ת שעל ידי שמזכירים את גבורותיו אנחנו מכבדים ומעריצים אותו ביתר שאת.

אָתָּה גְבוּר: גבורת הקב"ה מתגלית לעינינו בכמה דרכים, הן בשליטה מלאה על הטבע, והן בשליטה על מדותיו, כמו שביארנו בהערה^ה. וכאן אנחנו מודים שכל מה שרואים בטבע הן כשהטבע פועל כסדר, והן כשרואים שינויים מדרך הטבע, כולם אתה לבדך עושה, ואין שליטה לכח אחר מלבדך הקב"ה.

לְעוֹלָם: יש לפחות שני הבדלים בולטים בין גבורתו של הקב"ה לגבורת בשר ודם. א- גבורתו של הקב"ה פועלת בכל רגע ורגע ללא הפסקה. ב- גבורתו של הקב"ה נצחית לעולם. כנגד שני דברים אלו אמר המן אמר לאחשוורוש שהקב"ה לא יציל את עם ישראל מידו. א- כבביכול הקב"ה ישן, דהיינו כמו בשר ודם שצריך לנוח. ב- כביכול הקב"ה זקן, דהיינו כבשר ודם שגבורתו נפסקת ביום מן הימים, ולזה אומרים להיפך מהמן- "אתה גבור" שלא כגבורת בשר ודם.

אֲדָנִי: שם אדנות פירושו בכתיבתו ובקריאתו שהקב"ה הוא אדון הכל. שם זה מורה על הסתר פנים, דהיינו שאפילו אם נדמה לנו שיש מישהו ששולט

-----

^ה מוזכר כאן ג"פ ענין תחית המתים והם ג' מצבים שונים, והביאור כאן הוא על פי הריטב"א (תענית ב.) וז"ל, ועל דרך הנגלה, הראשון הסמוך לגבורת הגשמים הוא על ענין שאמרנו שמחיה בני אדם על ידי הגשמים שמכין בהם מזונותיהן, והשני הסמוך לסומך נופלים הוא על בני אדם שקרב קצם למות והקב"ה מאריך ימיהם וישלח דברו וירפאם, והשלישי שאומר מלך ממית ומחיה הוא על המתים שמתו ממש שהוא מחיה בעוה"ז על ידי נביאיו כמתים שהחיה אליהו ואלישע, ועל אותם שמחיה בעולם הנשמות, אח"כ אומר על העתיד לבא ונאמן אתה להחיות מתים, ועל זה שנינו בברכות מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים.

לְמַעַלְהָ תְּפִילַת שְׁמוֹנָה עָשָׂר לְמִשְׁכֵּיל

מבלעדי השי"ת, ח"ו, אנחנו מודים ואומרים שהשי"ת הוא השולט היחידי, ולעתיד לבוא נראה בבירור שרק הקב"ה לבדו מנהיג את כל הבריאה, כמו שכתוב (זכריה יד, ט) 'והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד'.

מְחִיָּה מְתִים אָמָה: האדם ללא מְחִיָּה ומזון נחשב למת, לכן אנחנו אומרים שאתה השי"ת נותן לנו את המזונות ואף משנה את סדרי הטבע כדי שיהיה לנו מזונות ופרנסה. גם זה בגדר של תחית המתים, כיון שאילו הקב"ה לא ידאג לנו למזונות היינו כולנו מתים. אומרים "מחיה" בלשון הווה, כיון שהקב"ה דואג לנו למזונות בכל יום בכל עת ובכל שעה.

רַב לְהוֹשִׁיעַ: הקב"ה נותן לנו מזונות בצדקה בתשועה רבה, כמו שכתוב (ישעיה סג, א) 'מי זה בא מאדום חמוץ בגדים מבצרה זה הדור בלבושו צעה ברוב כחו אני מדבר בצדקה רב להושיע' מפסוק זה דרשו חכמים שכל העושה צדקה עם עניים בכל עת זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה.

(בחורף אומרים) **מְשִׁיב הַרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם:** אחת הדרכים שגבורת השי"ת ניכרת היא בירידת הגשמים. הגשם מצמיח את התבואה והזרעים שנקבו באדמה, בדומה לתהליך של תחית המתים שהמת נקבר באדמה ולאחר תהליך הפרדות הגוף הוא יחזור ויצמח בתחית המתים. ואמרו חז"ל (תענית ז.) אמר רבי אבהו גדול יום הגשמים יותר מתחיית המתים, דאילו תחיית המתים לצדיקים ולא לרשעים ואילו גשמים לצדיקים ולרשעים. כלומר, אפילו שמדת הדין אומרת שיש להוריד גשמים רק לצדיקים, הקב"ה מגביר את הרחמים על הדין ומוריד גשם גם לרשעים. אמנם לפעמים הקב"ה מוריד את הגשם רק לצדיקים כמו כמבואר בגמ' (תענית ט:).

(בקיץ אומרים) **מוֹרִיד הַטָּל:** גם הטל נחשב לסימן ברכה, כמו שכתוב במדרש (ב"ר פל"ט) שאברהם אבינו היה מפחד ואומר תאמר שיש בידי עון שהייתי עובד עבודה זרה כל השנים הללו אתמהא, אמר לו הקב"ה: לך טל ילדותיך מה טל זה פורח אף עוונותיך פורחים, מה טל זה סימן ברכה לעולם אף אתה סימן ברכה לעולם. והענין שהטל מראה שהקב"ה משגיח על העולם גם בימים

לְמַעַלְהָ תְּפִילַת שְׁמוֹנָה עָשָׂר לְמִשְׁכֵּיל יא

בהם אין גשמים יורדים, והוא סימן לתחית המתים ככתוב (ישעיה כו, יט) 'הקיצו ורננו שוכני עפר כי טל אורות טלך' ומכאן דרשו חז"ל שהטל נקרא 'נקרא "תחיה" על שם שיחיו המתים בטל.

מְכַלְפֵּל: פירוש המילה מכלכל הוא לפי מדה, כמו שכתוב אצל יוסף (בראשית מז, יב) ויכלכל יוסף את אביו ואת אחיו ואת כל בית אביו לחם לפי הטף. דהיינו, יוסף נתן לכל אחד את פרנסתו לפי הצורך שלו. כלומר הקב"ה נותן לכל אדם ובריה את צרכיה לפי מה שכל אחד צריך.

חַיִּים: לא רק לאדם הקב"ה נותן את מזונותיו לפי צרכו, אלא אף לכל הבריאה, לבעלי החיים והצומח. ולא רק מזונות, אלא אף אויר לנשימה וכל מה שנצרך להם כדי קיום החיים.

בְּחֶסֶד: את כל הנתינה הזאת הקב"ה נותן בחסד גמור, במתנת חנם גם אם אין זכות של מעשים טובים, כמו שאמרו חז"ל (פסחים קח). "אמר רבי יהושע בן לוי הני עשרים וששה הודו (תהלים קלו) כנגד מי, כנגד כ"ו דורות שברא הקב"ה בעולמו ולא נתן להם תורה, וזן אותם בחסדו". דהיינו אע"פ שאין לאותם דורות זכות לקבל מזונות על פי הדין, מ"מ הקב"ה זן אותם בחסדו, וכך גם מאז הקב"ה זן גם את אלו שאין להם זכות לקבל את השפע.

מְחַיֶּה מֵתִים: כאן זו הפעם השניה שמזכירים בברכה זו את תחית המתים, והכוונה היא שהקב"ה ברוב רחמיו מאריך אפו ונותן חיים לאותם חולים שמדת הדין מקטרגת עליהם. כמו כן, אותם אלו שקיצם קרב, הקב"ה ברוב רחמיו מאריך ונותן להם עוד חיים.

בְּחַמִּים רַבִּים: אלו שמדת הדין מקטרגת עליהם ודורשת שקיצם יגיע, צריכים רחמים רבים, לכן אומרים שהקב"ה מרחם עליהם. אמנם גם כאשר הקב"ה מרחם, אין הכוונה שהוא מוותר על החטא, אלא מאריך אפו ונותן להם עוד הזדמנות לחזור בתשובה כדי שלא יאבדו מן הארץ.

סוּמְךָ נוֹפְלִים: כיון שמזכירים שהקב"ה מרחם על האדם גם כאשר מדת הדין

תובעת יסורים, מזכירים כמה דרגות ברחמים אלו. האחד הוא "סומך נופלים" דהיינו כאשר אדם נופל ממצבו למצב של עוני ושברון לב, הקב"ה סומך אותו שלא יפול ברוחו ומצבו.

נְרוּפָא חוֹלִים: מוסיפים לומר שהקב"ה מרחם על החולים ואלו שנפלו ממצבם הבריאותי, שלא יפלו לגמרי, והקב"ה ברוב רחמיו מרפא אותם ומעמיד אותם מחוליים לבריאות, וכן גם חולים כאלו שהרופאים התיאשו מלרפא אותם ואומרים שאין להם כל תקוה לחיות.

וּמְתִיר אֲסוּרִים: עוד מוסיפים לומר שהקב"ה מרחם גם על החולים שחלשים מרוב החולי או שיש להם שיתוק ואינם יכולים לקום מהמטה כמו אסיר שצריך להתיר אותו מהמאסר, והקב"ה ברוב רחמיו מרפא אותם שיוכלו לקום ממיטתם.

וּמְקַיֵּם אַמוּנָתוֹ: כאן מזכירים את תחית המתים בפעם השלישית, והכוונה היא לתחית המתים העתידה לישיני עפר. על תחית המתים העתידה מתאים להשתמש בלשון אמונה יותר מרפואת החולים, כיון שאנחנו רגילים לראות שהקב"ה זן את העולם ומרפא את החולים הרי זה נקרא "ידיעה" ולא "אמונה", לעומת תחית המתים מקבריהם שעדיין לא ראינו ולכן היא בגדר "אמונה" שהקב"ה יקיים את הבטחתו להחיות מתים.

לְיִשְׁנֵי עֶפֶר: המתים אינם מתים עולמית ולכן הם נקראים ישנים. כמו שאדם ישן קם משנתו, כך המתים ישנים זמנית עד שהם יקומו מקבריהם, וכמו שכתוב בספר דניאל (ב, ב) 'ורבים מישיני אדמת עפר יקיצו'.

מִי כְמוֹךָ פֶּעַל גְּבוּרוֹת: מי כמוך פירושו שהקב"ה מגביר את מדת הרחמים על מדת הדין, ונותן לאדם אפשרות לתקן את מעשיו, הן בזמן השינה שנשמתו עולה למעלה ונותנת דין וחשבון, הן ע"י החולי שמעורר את האדם לעשות תשובה, והן ע"י המיתה והתהליך העובר על המת לאחר פטירתו שנועד לתקן את האדם לגמרי.

לְמַעַלְהָ תְּפִילַת שְׁמוֹנָה עָשָׂר לְמִשְׁכֵּיל יג

וּמִי דוֹמָה לָךְ: את תחית המתים רק הקב"ה יכול לעשות, כמו שאמרו חז"ל (תענית ב.) שמפתח של תחית המתים לא ניתן בידי אדם, ואע"פ שמצינו תחית המתים שעשו חכמינו כמובא בגמ' כמה פעמים, מ"מ אין זה דומה לתחיה שתהיה בעתיד, כיון שהמתים שחיו על ידי הנס לא חיו עולמית אלא היו צריכים לשוב ולמות עד התחיה שתהיה לעתיד לבוא, משא"כ תחית המתים שהקב"ה יעשה במהרה תהיה תחיה עולמית לחיים נצחיים (כמו שהיה צריך להיות עם אדם הראשון לפני שנקנסה עליו מיתה מחמת החטא).

מְלַךְ מְמִית וּמְחַיֶּה: התואר מלך הוא המלך שדן ושופט את האדם, דהיינו מדת הדין. כלומר מדת הדין מחייבת להמית את האדם בגלל חטאו, אולם המלך גם מחיה את האדם לאחר שיבוא על תיקונו בעת המיתה על ידי העונשים שמקבל עד עת התחיה, חוץ מאלו שמיתתם מיתה עולם כמבואר בחז"ל.

וּמְצַמִּיחַ יְשׁוּעָה: מטרת המיתה היא לא נקמה, אלא להצמיח לאדם ישועה על ידי המיתה והעונש שבאים על האדם החוטא, וכך הוא יתוקן על מעשיו. דבר זה נקרא "מצמיח" כמו זרע הצמחים שנרקב באדמה ומכח זה הוא צומח לאילן גדול.

וְנֶאֱמָן אֶתָּה לְהַחְיֹת מֵתִים: לפני שמסיימים את שבח הגבורות של הקב"ה חוזרים ואומרים שאנחנו מאמינים בתחית המתים אפילו שלא ראינו עדיין בעינינו, והקב"ה נאמן לקיים את הבטחתו.

כְּרוֹן אֶתָּה יְיָ מְחַיֶּה הַמֵּתִים: חותמים את הברכה בברכת מחיה המתים, אבל אומרים מחיה בלשון הווה, לומר שתחית המתים העתידה מתחילה כבר עכשיו, כיון שכדי שהמתים יזכו לקום הם צריכים לעבור תהליך של תיקון המתחיל כבר עכשיו.

ברכת אתה קדוש

הברכה השלישית היא "אתה קדוש". לאחר שראינו את גבורת השי"ת אנחנו מתבטלים לפניו ומשתחוים לפניו בהדרת קודש, כמו שכתוב (תהלים כט, ב) 'הבו לה' כבוד שמו, השתחוו לה' בהדרת קודש'.

אַתָּה קְדוֹשׁ: פירוש המילה קדוש הוא מובדל ומיוחד, וכמו שכתוב בתורה (ויקרא יט, ב) 'קדושים תהיו' שפירושו תהיו מובדלים מהתאוות הגשמיות המיותרות. בספרים מבואר שהקב"ה מובדל מכל הידיעות שלנו, גם מהידיעות הרוחניות שלנו, כיון שאין לנו כל הבנה בעצמותו יתברך, וכל מה שאנחנו מדברים על הקב"ה זה רק על הדרך בה הוא מנהיג אותנו לפי מה שנגלה לעינינו ועד כמה שמותר לנו להתבונן.

וְשִׁמְךָ קְדוֹשׁ: "שמך" הם הנהגות השי"ת המתגלות לעינינו. הנהגות אלו באות לידי ביטוי בשמותיו השונים של הקב"ה, הן בשמותיו שאינם נמחקים, והן בכינויים שבהם אנחנו מכנים את השי"ת. וכאן אנחנו אומרים שגם הנהגות השי"ת המתגלות לעינינו אינם מתגלות לעינינו בשלמות לפי הבנתנו אלא מעט מן המעט לפי שכלנו המצומצם. ורק לעתיד לבוא נוכל לראות איך כל מעשי השי"ת היו לטובתנו כדי להיטיב לנו באחריתנו, וגם זה לא יהיה אלא כטיפה מן הים.

וְקְדוּשָׁיִם: יש אומרים (אבודרהם) שקדושים אלו הצדיקים שמעשיהם רוחניים יותר משאר העם, ולכן רק הם יכולים להביין את קדושתו של הבורא יותר

-----

¹ פירוש המילה קדוש, הוא, מופרש ומובדל. כמו שהנושא אשה אומר לה הרי את מקודשת לי, שהיינו מיוחדת לי ואסורה לכל העולם. וכן הפסוק השתחוו לה' בהדרת קודש (תהלים כט, ב) פירושו שיש להשתחוות להשי"ת מתוך הכרה שהוא מובדל מאיתנו עד מאוד. לפי זה בכל מקום שמוזכר שיש קדושה בדבר, פירושו שהוא מובדל מאיתנו ואסור להשתמש בו לדברים רגילים כמו דברי חולין. בספרים מבואר שאת עצמותו של הבורא אין אנחנו משיגים בכלל, וכל מה שאנחנו יכולים להשיג, זה את מעשיו לפי הנהגותיו שמתגלות לנו בכריאה ומה שקיבלנו מאבותינו. הנהגות אלו מתבטאות בשמות ה' השונים, שם הוי"ה מורה על הנהגת העולם במדת הרחמים, שם אלוקים מורה על הנהגת העולם במדת הדין וכן בשאר השמות.

משאר העם. ויש מפרשים (שיח יצחק) שקדושים אלו המלאכים שגם הם מובדלים מאיתנו ומהשגתינו, שהרי המלאכים הם רוחניים נבדלים מהגשמיות. **בְּכָל יוֹם**: המלאכים והצדיקים מהללים את הקב"ה בכל יום בלי הפסק כמו שאומרים אח"כ "יהללוך סלה".

יְהַלְלוּךָ: המלאכים והצדיקים מהללים את הקב"ה בכל יום. אמנם כל הבריאה כולה יכולה ומצווה להלל את הקב"ה, אלא שהמיוחד במלאכים ובצדיקים שהם רוחניים יותר מאחרים כיון שהם רחוקים מהגשמיות, ולכן יש להם השגה והבנה גבוהה יותר להבין את קדושת השי"ת. לכן ההלל שהם אומרים לפני השי"ת הוא בעל חשיבות גדולה יותר.

סְלָה: סלה פירושו ברציפות יום יום, וכל היום, ובמשך כל הימים, כמו שכתוב בגמ' (עירובין נד.) "תנא דבי רבי אליעזר בן יעקב, כל מקום שנאמר נצח סלה ועד - אין לו הפסק עולמית". ופירוש הענין שהמלאכים והצדיקים משבחים את הקב"ה באופן קבוע. ובפרט הדבר בולט בצדיקים משבחים ומודים לקב"ה גם בכל הנסיונות שיש להם. לעומת שאר העם אע"פ שכולם מאמינים בני מאמינים, לפעמים נדמה להם שגם יד הטבע והמקרה פועלת. לכן דווקא על המלאכים והצדיקים ראוי לומר שהם "יהללוך סלה" באופן קבוע וברציפות.

פִּי אֵל מְלַךְ גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ אַתָּה: הטעם שהמלאכים והצדיקים משבחים את הקב"ה בכל יום הוא כי הם מכירים ביתר שאת שהקב"ה עושה עושה חסד, כמו שביארנו שהשם א-ל בא לבטא שהקב"ה תקיף בחסד. במקביל לתואר זה, אומרים גדול, כמו שהתבאר בברכת אבות שהתואר גדול משתייך למדת החסד. וממשיכים לומר שהקב"ה מלך, דהיינו שביכולתו לעשות חסד עם הבריות יותר מכל מלך אחר בשר ודם. והמקביל לתואר זה הוא קדוש, כלומר מובדל ומפורש מאיתנו, וממילא גם אנחנו מבינים שיכולתו של הקב"ה בלתי מוגבלת כלל.

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַקָּדוֹשׁ: כמבואר לעיל תואר האל פירושו שהקב"ה תקיף בחסד, וא"כ פירוש חתימת הברכה היא, שאע"פ שהקב"ה קדוש ומובדל

מאיתנו, הוא יורד ומתחסד איתנו ומשפיע עלינו מרוב חסדו וטובו. בדומה לזה כתוב בתהלים (ק"ג ד) 'רם על כל גוים ה', על השמים כבודו, המשפילי לראות בשמים ובארץ'. דהיינו שהגויים אומרים שה' רם ולכן כבודו רק על השמים וצבאם השמש והירח, אבל הוא לא משגיח על מה שיש בארץ והדברים הגשמיים. אבל אנחנו אומרים שהקב"ה כל כך רם שגם להשגיח על השמים זוהי השפלה בשבילו, וכמו שהוא משפיל את עצמו לראות את הנעשה בשמים כך הוא משגיח גם על הארץ.

ברכת אתה חונן

הברכה הרביעית היא ברכת הדעת, את ברכות הבקשה פותחים בברכה הדעת כי אם אין לאדם דעת הוא לא ידע לבקש ולהתפלל להשי"ת שיתן לו את צרכיו (הברכה הרביעית ועד הברכה התשיעית הם ו' בקשות פרטיות לכל יחיד ולא דווקא לכל עם ישראל).

אָפֶה חוֹנֵן: "חונן" מלשון מתנת חנם, כלומר על כל אדם לדעת שהחכמה והידיעות שיש לו ניתנו מהקב"ה במתנת חנם, וזהו "אתה חונן". ברכת חונן הדעת היא היחידה מבין הברכות האמצעיות שהם ברכות הבקשה הפותחת במלה "אתה", כיון שבברכה זו אנחנו באים להעמיק את ההכרה שכל הדעת שיש לנו באה רק מהשי"ת, ולא מחכמתו של האדם. וכמו ששלמה המלך אומר (משלי ג, ה) 'בטח אל ה' בכל לבך, ואל בינתך אל תישען'. ופירש הגר"א ששכלך לא יהיה לך אפילו לא בתורת משענת, אלא על האדם לבטוח בהשי"ת אפילו במה שנדמה לו שחכמתו היא זו שעמדה לו.

לְאָדָם דַּעַת: "דעת" פירושו שהחכמה שאדם יודע הופכת להיות חלק ממנו. לדוגמא, לכל אדם ואפילו לבעלי חיים יש 'דעת' שהאש שורפת, וכשאדם מגיע למקום שיש אש הוא נזהר בלי לחשוב מקודם שצריך להיזהר מהאש, כי הדעת היא חלק מהאדם. ופירוש הברכה שאנחנו מודים שאפילו הדעת הפשוטה הזו ניתנה לאדם רק מהקב"ה במתנת חנם, ולא בזכות העמל וההבנה של האדם.

וּמְלַמֵּד לְאָנוּשׁ בִּינָה: "אנוש" הוא מי שנמצא בדרגה יותר גבוהה מאדם,

לְמַעַלְהָ תְּפִילַת שְׁמוֹנָה עָשָׂר לְמִשְׁכֵּיל יז

“אדם” הוא מלשון “אדמה” והוא ביטוי למדרגה נמוכה במין האנושי, ואילו “אנוש” הוא ביטוי לאדם בעל מעלה גדולה יותר כמש”כ (תהלים ח, ה) ואתה אנוש כערכי’ (ספר העיקרים, רבי אברהם בן הגר”א). ופירוש הברכה שגם “אנוש” שיש לו בינה גדולה יותר מכל אדם והוא צריך “ללמוד” את הבינה עד שהוא יהיה מסוגל להבין דבר מתוך דבר, מודה בכך שאת הבינה הזו הקב”ה הוא זה שמלמד אותו במתנת חנם.

קְנִינוּ מֵאִתְּךָ: כאן אנחנו מתחילים לבקש מהשי”ת יתן לנו חכמה בינה ודעת במתנת חנם. בעצם העובדה שאנחנו מודים שהחכמה בינה ודעת ניתנו לנו מהשי”ת במתנת חנם, יש לנו את האפשרות לבקש, ואת הזכות לקבל את החכמה בינה ודעת.

קְחָמָה: כאשר לומדים תורה (או חכמות אחרות) השלב הראשון בלימוד הוא להחכים ולדעת את הפרטים שלומדים.

בְּיָנָה: אחרי שיודעים את החכמה, דהיינו הפרטים, צריך להבין אותם, כלומר לחבר פרט לפרט, למצוא את השוני בין הפרטים וכיוצא בזה, עד שמגיעים למסקנות ולהבנה חדשה בנושא הנלמד.

נִדְעַת: הדעה היא להפנים אל הלב את אותם ידיעות של החכמה והבינה, עד שאותה ידיעה תהיה חלק מהאדם. לדוגמא, אדם שיש לו מדת הכעס, והוא לומד מוסר על מדת הכעס כדי שלא לכעוס. בתחילה הוא לומד את החכמה, דהיינו את מה שכתוב בספרים על מדה זו, אח”כ הוא מבין יותר את החסרונות של הכעס והתוצאות ההרסניות שיש במדה זו, אבל אין זה מוכרח שהוא יפסיק לכעוס, עד שיהיה בו “דעת” והדברים יכנסו לליבו כך שאפילו אם יכעיסו אותו הרבה הוא ימנע מכעס בצורה טבעית כמו שהוא נזהר מהאש בצורה טבעית, ועל כגון זה נאמר (דברים ד, לט) ‘וידעת היום והשבות אל ללבך’.

בְּרוּךְ אַתָּה יי חוֹנֵן הַדְּעַת: בחתימת הברכה מזכירים רק את הדעת על הדברים הפשוטים כמו הזהירות מהאש שיש לכל אדם, כיון שכאשר מודים שאפילו את הדעת הפשוטה קיבלנו מהשי”ת במתנת חנם, ודאי שאנחנו מודים שגם את

החכמה והבינה והדעת של דברים גבוהים ונעלים יותר אנחנו מקבלים מהבורא יתברך במתנת חנם, וגם הַעֲמַל בתורה יודע שהצלחת הלימוד באה מהקב"ה במתנת חנם.

ברכת השיבנו

הברכה החמישית היא ברכת התשובה. התפילה על התשובה באה רק לאחר ברכת הדעת כיון שרק אדם שיש לו דעת מביין שעליו לשוב בתשובה שנאמר (ישעיה ו, י) 'ולבבו יבין ושב ורפא לו'. בברכה זו יש ג' חלקים, השבה לתורה קירוב לעבודת השי"ת והחזרה בתשובה.

הַשִּׁיבֵנוּ: פירוש המילה "השיבנו" הוא לחזור לדבר שהיה לנו כבר, כלומר אנחנו מבקשים לחזור למה שהיה לנו קודם וזהו התורה, כדלקמן.

אָבִינוּ: כיון שמבקשים כאן על ההשבה לתורה משתמשים בתואר "אבינו" ולא "מלכנו", טעם הדבר שהאב חייב ללמד את בנו תורה, כך אנחנו מבקשים שהקב"ה יתייחס אלינו כמו אב לבנו וילמד אותנו את התורה. כמו כן, התורה ניתנה לנו ירושה מאבותינו, ככתוב (דברים לג, ד) תורה צוה לנו משה מורשה קהילת יעקב, ואנחנו מבקשים לשוב לירושה האמיתית של אבותינו, והיא, התורה הקדושה.

לְתוֹרַתְךָ: כאמור הבקשה היא ההשבה לתורה. ודווקא על התורה שייך לומר "השיבנו", שהרי נשמות כל ישראל, וכן נשמות הגרים, עמדו בהר סיני במתן תורה (כמבואר בפרקי דרבי אליעזר פמ"א) וכל נשמה קיבלה את חלקה בתורה, חלק המיוחד רק לה (שמות רבה כח, ו). וכן אמרו חז"ל (נדה ל). שמלמדים את הולד במעי אמו את כל התורה כולה. והפירוש, שמלמדים אותו את כל התורה בפרט את החלק המיוחד לו בתורה. וא"כ פירוש הברכה היא שאנחנו מבקשים שהקב"ה יסייע בידנו 'לשוב' וללמוד את התורה שלמדנו כבר, ובפרט שנזכה ללמוד וּלְגַלוֹת את החלק המיוחד שיש לכל אחד מאיתנו בתורה.

וְקָרְבָנוּ: ממשיכים לבקש שנזכה להתקרב לעבודת התפילה והמצוות, לכן לא

לְמַעַלְהָ תְּפִילַת שְׁמוֹנָה עָשָׂר לְמִשְׁכֵּיל יט

אומרים "השיבנו" אלא "קרבנו" דהיינו שנתקרב מכאן ולהבא לתורה. והמתפלל כראוי נקרא קרוב לה', כמש"כ (תהלים סה, ה) 'אשרי תבחר ותקרב ישכון חצריך'.

מְלַפְּנוּ: בהתקרבות לעבודת התפילה אומרים "מלכנו" ולא אבינו, כיון שהעובד את השי"ת בתפילה ובמצוות נקרא עבד המלך, ומכאן התואר "עבודת השם".

לְעַבֹדְתֶךָ: התפילה נקראת 'עבודה', כמו שאמרו חז"ל (תענית ב). "איזו היא עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפילה". גם קיום המצוות נקרא "עבודה" כמוש"כ (דברים כה, מז) 'תחת אשר לא עבדת את ה' אלוקיך בשמחה וגו'. וא"כ ביאור הבקשה שאנחנו מבקשים שנזכה לעזרה מהשי"ת להתפלל בכוונה ולקיים את המצוות כראוי ובשמחה.

נְהַחֲזִינּוּ בְּתַשׁוּבָה: לחזור פירושו לחזור לדבר שכבר היינו בו, וזה מתאים גם לענין של לחזור בתשובה. ביאור הדברים הוא שהחטא מרחיק את האדם מהשי"ת, כיון שנפש החוטא נפגמת לפי גודל החטא, ולחזור בתשובה פירושו שהאדם חוזר אל הקב"ה לאחר החטא, כלומר התשובה יכולה לעשות תיקון לנפש החוטא, לכן התשובה מקרבת את האדם אל הקב"ה.

שְׁלָמָה: השב בתשובה שלמה הוא השב מחמת הרצון להתקרב להשי"ת, ולא מחמת הפחד מהעונש, ואם כן הבקשה שהקב"ה יערה עלינו רוח ממרום כן שנזכה לשוב בתשובה שלמה מתוך אהבת השי"ת ולא רק מחמת פחד העונש.

לְפָנֶיךָ: התשובה השלמה ביותר היא כאשר השב זוכה להתקרב להשי"ת עד לדרגת "לפניך" שנאמר (תהלים פ, ד) אלוקים השיבנו והאר פניך ונושעה. וזוהי התשובה שמגעת עד כסא הכבוד, כמו שאמרו חז"ל (יומא פו.) גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד.

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַרְוֵה בְּתַשׁוּבָה: את האפשרות והרצון שנשוב בתשובה גילה לנו רק הקב"ה בעצמו. כמו שאמרו חז"ל (ירושלמי מכות פ"ב הל' ו) ששאלו

את החכמה והנבואה מה עונשו של החוטא, ותשובתם היתה שעליו להיענש, כיון שלפי סדרי הדין החוטא צריך להיענש. עד שבא הקב"ה בעצמו ואמר "יעשה תשובה ויתכפר לו", דהיינו, רק הקב"ה בעצמו יכול לתת את האפשרות לתקן את החטא על ידי התשובה, והוא גם רוצה בתשובה שלנו יותר מאשר העונש.

ברכת סלח לנו

הברכה השישית בקשת הסליחה, והיא באה אחרי ברכת התשובה כיון שעל ידי התשובה הקב"ה סולח לאדם שנאמר (ישעיה נה, ז) 'וישוב אל ה' וירחמהו'.

סְלַח לָנוּ: סליחה היא סליחה גמורה כאילו לא היה חטא, לעומת מחילה

 ר' כדי להבין את נוסח הברכה צריך להקדים, שיש הבדל בין חטא לפשע. חטא הוא דבר הנעשה בשוגג, כמו שכתוב (שופטים כ, טז) 'קולע באבן אל השערה ולא יחטיא', כמו שלהחטיא את המטרה אינו במזיד, וכן (מלכים א, א, כא) 'אני ובני חטאים' כלומר חסרים. וא"כ כאשר אדם אינו מושלם ונכשל בשוגג, הוא נקרא חטא. משא"כ פשע, הוא דבר שנעשה במזיד.

עוד יש להקדים שאנחנו מבקשים מהקב"ה שידון אותנו כמו אב לבנו. וכידוע אב לבנו, מוכן לסלוח אפילו על דבר שהבן עושה במזיד, ופשעי הבן בעיני אביו נחשבים לחטא בשוגג, משא"כ אם הקב"ה מתיחס אלינו כמלך לעבד, שעבד החוטא אפילו בשוגג כלפי המלך נחשב מזיד, כי מלך דן בכל חומר הדין כמו שמתאים לכבוד המלכות ואפילו שלא היתה לו כוונה לזלזל בכבוד המלכות.

עוד צריך להבין את ההבדל בין סליחה למחילה. ובהקדים שבכל עבירה שאדם עושה יש שני דברים; א- יש בה את הפגיעה בכבוד המלך בזה שממרים את רצונו. ב- כל עבירה יוצרת פגם וטומאה בנפש החוטאת, וכמו שכתוב במאכלות אסורות "ונשמאתם בם", שע"י חטא מאכלות אסורות נוצר טימטום הלב, וכן בשאר העבירות כל אחת לפי חומרתה גורמת לטימטום הלב של החוטא.

פירוש המילה 'סליחה' הוא מחיקת החטא לגמרי שלא ישאר ממנו שום רושם. משא"כ המילה 'מחילה' היא מלשון חלל, כמו לרוקן צינור מפסולת שיש בו, שאינו מנקה אותו לגמרי, לעומת סליחה שאינה משאירה רושם חטא כלל.

לפי הקדמות אלו נוכל להבין שבכל עבירה בין שוגג או מזיד יש פגם בנפש האדם, ועל חטא בשוגג אנחנו יכולים לבקש מהקב"ה שיסלח לנו, עד כדי כך שלא ישאר מהחטא אפילו לא רושם. אולם על עבירה במזיד אנחנו מבקשים מחילה דהיינו שנפש החוטא תתרוקן מהפגם אע"פ שעדיין ישאר חלל בנפש האדם.

שאינה מחיקת החטא לגמרי. על חטא בשוגג מבקשים 'סלח לנו' ולא 'מחל לנו', וכך אומרים אבינו ולא מלכנו כדלקמן.

אָבִינוּ: הבקשה היא שהקב"ה יתיחס אלינו כמו אב לבנו, ומכיון שדרכו של אב לסלוח לבנו החוטא כנגדו אפילו אם הבן פשע כנגד אביו במזיד, מכל מקום אביו מתייחס לחטא כאילו נעשה בשוגג.

פִּי חָטְאָנוּ: חטא הוא דבר שנעשה בשוגג כמש"כ (ויקרא ד, כז) 'ואם נפש אחת תחטא בשגגה'. ואילו פשע הוא מזיד. לפי זה הבקשה היא שהקב"ה יתייחס למעשים שלנו ואפילו לזדונות כמו אב לבנו, שרואה אותם כשגגות בלבד, ולכן יש מקום לבקש שהקב"ה יסלח לנו, וימחק את החטא לגמרי כאילו מעולם לא נעשה חטא.

מְחַל לָנוּ: מחילה היא מלשון חלל, דהיינו שהאדם החוטא עושה פגם בנפשו, ובקשת המחילה היא להעביר את החטא מהנפש כך שבמקום העבירה יהיה חלל ריק. כלומר לרוקן את העבירה מהחוטא, כמו צינור שמרוקנים אותו מהפסולת שיש בו. ומכיון והבקשה על חטא במזיד, אנחנו לא מעזים פנינו לגמרי, אלא מבקשים שלכל הפחות הקב"ה ירוקן מתוכנו את החטא ואע"פ שישאר חלל, לעומת בקשת הסליחה שהיא מחיקת החטא לגמרי כאילו לא היה.

מְלַכְנוּ: על חטא במזיד מבקשים שלכל הפחות הקב"ה יתייחס אלינו כמלך אל עבדיו, וכמו שהמלך מוחל לעבדיו המשרתים אותו, כך אנחנו מבקשים שהקב"ה ימחל לנו כמו מלך המוחל לעבדו.

פִּי פָשַׁעְנוּ: אם אנחנו כעבדים, א"כ חטאינו שבשוגג נחשבים כפשע דהיינו כמזיד. הסבר הדברים הוא שמלך דן את עבדו בכל חומר הדין, לכן על העבד להיזהר מאוד שלא להיכשל בכבוד המלך ואפילו בשוגג. מטעם זה, אפילו חטא שנעשה כלפי המלך בשוגג, נחשב למזיד. לפי זה הסבר הבקשה הוא שהקב"ה יסלח לנו גם על הפשעים שנעשו במזיד, כאילו הם היו בשוגג.

פִּי אֵל טוֹב: לאחר שביקשנו מהקב"ה שיסלח וימחל לנו על מעשינו, אנחנו מוסיפים לומר שאתה הקב"ה "אל טוב" דהיינו תקיף בחסד, ואתה רוצה להתחסד איתנו ולקבל את תשובתינו.

וְסָלַח אֶתָּה: הקב"ה רוצה בתשובתו של החוטא, לא רק בגדר של מחילה כאמור, אלא בגדר של סליחה כך שהחטא ימחק לגמרי עד שלא יהיה צורך כלל להעניש את החוטא ולזכך אותו ביסורים ועונשים.

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ חַנוּן: "חנון" פירושו מתנת חנם, דהיינו שסליחת העוונות נחשבת למתנת חנם כיון שעל פי דרכי הדין החוטא היה צריך להיענש, כמו שאמרו החכמה והנבואה, ורק הקב"ה חונן את האדם ומקבל את תשובתו, עד שהחטא נמחק לגמרי (ירושלמי מכות לא).

הַמְרַבֵּה לְסְלוּחַ: דרכו של אדם שאם הוא פוגע בחברו, ומבקש סליחה ומחילה, חברו מוחל לו, אבל אם חברו חוזר על מעשיו שוב ושוב, חברו כבר לא יסלח לו. אבל הקב"ה "מרבח לסלוח" דהיינו שוב ושוב בכל פעם ופעם שהאדם חוטא. ולא רק שהקב"ה מוחל על החטא, אלא אף סולח לגמרי, וכמו שאומרים בנוסח תפילת יום הכיפורים "המעביר אשמתינו בכל שנה ושנה".

בְּרַכַת רֵאָה נֵא

הברכה השביעית היא ברכת ראה נא בענינו, וקבעו אותה בברכה השביעית כיון שישראל עתידין להיגאל בשביעית (אפילו שלפי סדר הפסוקים בקשת הרפואה היתה צריכה להיות לאחר בקשת הסליחה).

רֵאָה: המילה "ראה" פירושה לראות את צרכיו של הזולת, וכן כאן אנחנו מבקשים שהקב"ה יביט עלינו לטובה. וכמו שבגלות מצרים לאחר שבני ישראל זעקו אל השם מחמת העבודה כתוב (שמות ב, כה) וירא אלוקים את בני ישראל וידע אלוקים, דהיינו שהקב"ה הביט על בני ישראל ונתן את ליבו עליהם לטובה (עי' רש"י שם).

נֵא: אין "נא" אלא לשון בקשה, כמו שאמרו חז"ל עה"פ (בראשית כב, ב) ק'קח

לְמַעַלָּה תְּפִילַת שְׁמוֹנָה עָשָׂר לְמִשְׁכֵּיל כג

נא'. והפירוש הוא שגם במקום שהדין נותן שלא לקבל את הבקשה, בכל זאת מבקשים שהקב"ה ישמע את בקשתנו.

בְּעֵינֵינוּ: "ענינו" הוא העוני שלנו הן עוני הפרנסה והן עוני בשאר חסרונות, כמו חסרון בריאות, נחת ושלוה ושאר הדברים החסרים לנו.

וְרִיבָה רִיבָנוּ: ריב הוא מלשון מלחמה, והבקשה היא שהקב"ה ילחם בשבילנו את המלחמות עם האויבים שלנו.

וּנְאָלָנוּ: הבקשה כאן היא על הגאולה מהיסורים שיש לנו, ומהצרות והסבל שיש לנו מאומות העולם. ומכיון ואנחנו חוששים שלא נוכל ח"ו לעמוד בצרות אלו, ולא נעמוד בנסיונות, מבקשים בהמשך שהקב"ה יגאל אותנו מהצרות מהר, ולא ימתין עד שיהיו לנו מספיק זכויות כדי להיגאל.

גְּאֻלָּה שְׁלֵמָה: עיקר הגאולה שאנחנו מבקשים היא הגאולה השלמה, לכן לאחר שמבקשים על הגאולה מהצרות שיש כעת, מוסיפים לבקש על הגאולה השלמה העתידה במהרה בימינו. המשמעות של "גאולה שלמה" היא שלאחר הגאולה הגלות לא תחזור יותר, לעומת הגאולות הקודמות שלא היו שלמות ולכן חזרנו למצב של גלות.

מְהֵרָה: מבקשים שהגאולה זו תהיה מהרה, בלי להמתין עד שיהיה לנו מספיק זכויות לגאולה כמו שכתוב בפסוק (ישעיה ס, כב) 'בעיתה אחישנה', וכתבו המפרשים: זכו אחישנה לא זכו בעיתה. וזאת מלבד מה שיש חילול שם שמים בין האומות כל זמן שעם ישראל נמצאים בגלות.

לְמַעַן שְׁמַךְ: מוסיפים לבקש שאפילו אם לא מגיע לנו גאולה בזכות עצמנו, בכל זאת אנחנו מבקשים שהקב"ה יגאל אותנו למען שמו, דהיינו שלא יתחלל שם ה' בגויים. ההסבר הוא שכל זמן שיש לעם ישראל צרות, אומות העולם טוענים שהקב"ה ח"ו עזב אותנו, ואם כן יש חילול שם שמים בין האומות, לכן מבקשים שגם אם אין לנו את הזכות להיגאל, בכל זאת הקב"ה יגאל אותנו למען שמו שלא יתחלל בין האומות.

כִּי אֵל גּוֹאֵל: יֵשׁ לָנוּ אֶת הַזְכוּת לְבַקֵּשׁ אֶת הַגְּאוּלָּה כִּיּוֹן שִׁדּוּעַ לָנוּ שֶׁהַקִּב"ה רוצה להיטיב לנו ולהביא את הגאולה, לכן מוסיפים כי אתה "אל גואל", דהיינו 'תקיף בחסד' ורוצה לעשות איתנו חסד ולהביא את הגאולה.

חֲזַק אֲתָה: על גאולת מצרים כתוב שהיתה 'ביד חזקה' (שמות ו, א). הענין של יד חזקה הוא שגם אם מדת הדין מקטרגת ואומרת שלא לגאול את עם ישראל, כמו שטענו מלאכי השרת על גאולת מצרים "מה הללו עובדי עבודה זרה אף הללו עובדי עבודה זרה", והקב"ה לא התחשב בדבריהם. כך גם לעתיד לבוא אומות העולם יטענו את אותה טענה על הגאולה (מדרש תהלים טו, ד"ה ר' עזריה), והקב"ה לא יתחשב במדת הדין, ובדבר זה ניכר שהקב"ה "חזק" שהוא השליט היחיד שלא משועבד לחוקים, ואפילו לא לחוקים שהוא עצמו קבע.

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל: מסיימים בתפילה שהקב"ה יאיר פניו אלינו ויגאל אותנו, ומכיון ובקשה זו לא התיחדה על הגאולה העתידה אלא על הגאולה מהיסורים והצרות שבכל דור ודור, מסיימים ואומרים "גואל ישראל" בלשון הווה, ולא יגאל ישראל בלשון עתיד. כמו כן, מכיון והבקשה על הישועה לכל יחיד ויחיד, מסיימים גואל ישראל ולא אומרים "עמו ישראל" כמו שמסיימים בהמשך בברכת תקע בשופר.

בְּרַכַת רִפְאוּנו

הברכה השמינית היא בקשת הרפואה, והיא בשמינית כיון שמצות ברית המילה צריכה להיות ביום השמיני, והנימול זקוק לרפואה (אפילו שלפי סדר הפסוק (תהלים קג, ג) 'הסולח לכל עוניכי, הרופא לכל תחלואיכי' בקשת הרפואה היתה צריכה להיות הברכה השביעית).

רְפָאוּנו יְיָ: בבקשה זו אנחנו מבקשים מהקב"ה שירפא אותנו מכל מחלות הגוף והנפש. האות פ' של רפאונו כתובה בלי דגש, לעומת מקומות שכתוב רפאונו עם פ' דגושה. משמעות הדברים היא שרפואה עם דגש, נשמעת בלשון כבד וקשה, והיא רפואת בשר ודם הנחשבת לרפואה שבאה על ידי צער וטורח, לעומת רפואה הבאה מהשי"ת שאין בה צער כלל (רבנו בחיי שמות כא, יט).

נִנְרָפָא: רפואה הבאה על ידי הקב"ה היא רפואה מושלמת באופן שגם המקטרג הטוען שיש להביא לאדם יסורים לא יקטרג יותר, לעומת רפואה על ידי שליח שאומנם מרפא את המחלה אבל לא מבטלת את הקטרוג שהביא את המחלה (ע"פ הזוה"ק)^נ.

הוֹשִׁיעֵנו וְנִנְשָׁעָה: אחרי שביקשנו רפואה על מחלות רגילות וקלות, ממשיכים לבקש רפואה ממחלות קשות יותר. על רפואה ממחלות קשות נכון לומר "הושיענו" יותר מ"רפאינו", וגם מאותם מחלות שצריך ישועה אנחנו מבקשים שהתשועה תבוא על ידי הקב"ה, באופן כזה שסיבת העונש שהביאה את המחלה תתבטל והמקטרג לא יוסיף לקטרג.

פִּי תְּהַלְתֵּנוּ אֲתָהּ: מוסיפים לומר שאפילו שהחולה יודע שהמחלה באה בגלל עוונותיו, בכל זאת הוא מבקש רפואה וישועה לכבוד השי"ת. מאחר והקב"ה מרפא ומושיע גם כאשר לחולה יש עדיין עוונות, שמו של הקב"ה יתהלל ויתעלה בכך הוא מתחסד איתנו ושולח את הרפואה וישועה ברוב טובו וחסדו.

וְהַעֲלֵה: מלשון הפסוק (ירמיה ל, יז) 'כי אעלה ארוכה לך וממכותיך ארפאך וגו'. "העלה" פירושו שהקב"ה יעזור לנו להתרומם ולהתעלות בדרגה הרוחנית, עד כדי כך שנוכה לבטל את סיבת החטא.

(יש גורסים כאן: **אָרוּכָה**: מכאן מתחילים לפרט כמה סוגי מחלות. הראשון שבהם הוא "ארוכה", דהיינו מי שיש שבר בעצמותיו, צריך ומבקש שהשברים יתחברו זה לזה (מלבי"ם שם). **וּמְרָפָא לְכָל תַּחְלוּאֵינוּ**: אלו הם המחלות

-----

^נ יש להבין, הרי כל מחלה באה לאדם באה בגלל עוונותיו ומעשיו, וא"כ הרפואה צריכה להיות תוצאה של תשובה שלמה. לפי זה כאשר הרופא מרפא, התרופה צריכה להועיל רק אם האדם עשה תשובה, ואם האדם לא עשה תשובה, הרופא לא יכול לרפא את האדם. אלא ההסבר הוא שהקב"ה נתן לרופא רשות לרפא, דהיינו יש לאדם בחירה לעשות תשובה ולהתרפות בעקבות התשובה, ויש דרך שבה הקב"ה מסתיר את הנהגתו, וכאשר אדם נותן את בטחונו, בהשי"ת הקב"ה בעצמו מרפא אותו, ואז רפואתו רפואה שלמה, אבל אם הוא פונה רק אל הרופאים ולא אל התשובה אז ניתנה רשות לרופאים לרפאות, אבל אז רפואתו אינה רפואה שלמה, ולכן אנחנו מבקשים רפאנו ה' ונרפא, שהרפואה תהיה רפואה שלמה.

הפנימיות. וְלְכָל מְכַאֲבֵינוּ: הם הכאבים הפנימיים ללא מחלה. וְלְכָל מְפוֹתֵינוּ: מכות הבאות מבחוץ ללא שבר פנימי. עד כאן לפי חלק מהסידורים)

רְפוּאָה שְׁלֵמָה: מבקשים שהרפואה תהיה רפואה שלמה, ולא רפואה כמו של בשר ודם שהיא רפואה שאינה שלמה, אלא המחלה יכולה לחזור. ומאחר והמחלה באה כתוצאה מעוונותינו, אנחנו כוללים בזה בקשה שהקב"ה יסייע בידינו לעשות תשובה שלמה, כך שסיבת המחלה לא תשוב עוד.

לְכָל מְפוֹתֵינוּ: במילה מכותינו כוללים את כל סוגי המחלות, הן אלו שבאים מחוץ לגופו של האדם כמו מכות, והן המחלות הפנימיות, וגם את הכאבים שיש בגוף בין שיש להם סיבה ידועה, ובין שאין סיבתן ידועה.

פִּי אֵל: תקיף בחסד (כמו שנתבאר כמה פעמים).

רוּפָא רַחֲמָן: מלשון הפס' (דברים כח, נט) 'וחלאים רעים ונאמנים'. דהיינו כנגד חלאים רעים אומרים שהשי"ת רחמן, ואנחנו מבקשים שהקב"ה יגביר את מדת הרחמים עלינו, וממילא יש לנו סיבה לבקש שהוא ירפא אותם.

וְנִצְמַן אָתָּה: כנגד חלאים נאמנים, והפירוש הוא שנאמן הוא מלשון התמדה, כמו שכתוב (ישעיה כב, כג) 'ותקעתיו יתד במקום נאמן' וא"כ חלאים נאמנים הם חלאים ארוכים וקיימים שמתמידים הרבה זמן, וכנגד זה אומרים שהקב"ה נאמן ברפואה, דהיינו שהקב"ה מתמיד לתת לנו רפואה.

פְּרוֹן אָתָּה יְיָ רוּפָא: בלשון הווה, דהיינו שאנחנו מודים שהקב"ה מרפא אותנו כל הזמן בלי הפסק, שהרי גם אדם בריא צריך שמירה שגופו לא יחלה, לפי זה הבקשה לא רק שנבריא ממחלות, אלא אנחנו גם מבקשים שנמשיך להיות בריאים.

חֹלֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל: כשמבקשים על הרפואה צריכים לעורר רחמי שמים שהרי הקב"ה אוהב את עמו ישראל, כמו שאומרים בתפילת המועדים אתה בחרתנו מכל העמים אהבת אותנו וכו', לכן בזכות אהבה זו אנחנו מבקשים שהקב"ה ירפא אותנו באופן מיוחד גם במחלות שלגויים אין מזור ורפואה.

ברכת השנים

הברכה התשיעית היא ברכת השנים. ברכה זו נתקנה להיות תשיעית כיון שהיא מדברת גם על הרשעים שמפקיעים שערים, ודוד הזכיר אותם במזמור התשיעי בתהלים שנאמר שבור זרוע רשע (תהלים י, טו; ומזמור זה נקרא המזמור התשיעי ולא העשירי, כיון שמזמור א' ומזמור ב' נחשבים למזמור אחד).

בְּרַךְ עֲלֵינוּ: בברכה זו מבקשים על הגשמים והפרנסה. הפרנסה באה לעולם כולו בזכות עם ישראל, לכן לא אומרים ברך סתם, אלא "ברך עלינו" כלומר תברך אותנו, ומברכה עלינו הברכה **תְּמַשֵּׁךְ** לכל העולם. וכמו שאמרו חז"ל (תענית כד:): אמר רב יהודה אמר רב: בכל יום ויום בת קול יוצאת ואומרת: כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני וחנינא בני דיו בקב חרובים מערב שבת לערב שבת.

יְי אֱלֹהֵינוּ: שם הוי"ה הוא מדת הרחמים, ושם אלוקים הוא מדת הדין, ואם כן הפירוש הוא שהקב"ה יפעיל את מדת הרחמים כדי להשפיע עלינו טובה, וגם מדת הדין תסכים למדת הרחמים להשפיע עלינו טובה.

אֵת הַשָּׁנָה הַזֹּאת: שנה נקראת בשם זה כיון שבשנת חמה יש שני"ה ימים. והבקשה היא שהקב"ה יברך את כל ימות השנה בגשמים ובפרנסה טובה.

וְאֵת כָּל מִיָּנִי: יש גשם המועיל לצמחים מסויימים ומזיק לאחרים, לכן מבקשים שהגשם שירד יהיה טוב ומועיל לכל מיני הצמחים.

תְּבוֹאָתָה: אין הכוונה רק לחמשת מיני דגן, אלא לכל סוגי המזון שהאדם והבהמה זקוקים לו. ואם כן הבקשה היא שאותם צמחים שאנחנו ניזונים מהם יהיו מבורכים מלאים תבואה ומזון.

לְטוֹבָה: מוסיפים לבקש שהגשם והברכה ירדו לטובה, כי לפעמים יורדים גשמים ויש שפע של תבואה, אבל אין בזה טובה, כי מחיר הסחורה יורד ואף אחד לא רוצה לקנות ויש המפסידים מכך, לכן מבקשים שיהיה לטובה וכולם

יהיו מרוצים מהתוצאה של הגשם והפרנסה, גם הקונים וגם המוכרים.

ותן: תתן לנו במתנת חנם אפילו אם לא מגיע לנו.

בקיץ אומר: **בְּרַכָּה:** בברכת הבקשה של הקיץ לא אומרים 'תן טל' כמו שאומרים בהזכרת הטל, אלא אומרים באופן כללי תן ברכה, כיון שהבקשה כאן היא שהשנה תהיה מבורכת בשפע טוב ובפרנסה טובה, ולא דווקא בברכת הטל.

(בחורף אומר) **טל ומטר לְבְּרַכָּה:** טל הוא דבר תמידי הקיים כל ימות השנה, וגם עליו מבקשים שיהיה לטובה ולא יגרום נזק. מטר הוא הגשם היורד מלמעלה, אלא שיש הבדל בין גשם למטר. גשם הם המים הבאים מכח התאדות הים והאוקיינוס והוא בא באופן הנראה טבעי, ואילו מטר הם המים הבאים מלמעלה מ"המים העליונים", כמו שכתוב (דברים יא, יא) 'למטר השמים תשתה מים' דהיינו המטר בא בהשגחה שמיימית, לכן אנחנו מבקשים שתתן לנו מטר בהשגחה פרטית, ושנאנחנו נראה כיצד המטר והגשם באים בהשגחה. והבקשה היא שהגשם ירד לברכה, דהיינו בנחת ובמקום שצריך. גשם שיורד מהר ובזעף גורם לנזקים מחמת השטפונות, כמו שבירת העצים ורקבות התבואה, נמצא שהוא גורם נזק יותר מברכה, לכן מבקשים שהגשם ירד לברכה. – עד כאן בחורף.

על פְּנֵי הָאָדָמָה: מוסיפים לבקש שהגשם ירד בכל מקום על פני האדמה כדי שהשפע יורגש בכל העולם. דבר זה נקרא "פני האדמה" מלשון פנים, כמו אדם המאיר פנים לחברו, כך כאשר יורדים גשמים האדמה מצמיחה ונהיית ירוקה וכביכול מאירה פנים לבני האדם ולבעלי החיים, לעומת אדמה יבשה שנראית כאילו אינה מאירה פנים.

וּשְׁבַעְנוּ מְטוֹבָה: מבקשים שיבוא שובע לעולם כמו שכתוב (נחמיה ט, כה) 'ויאכלו וישבעו וישמנו ויתעדנו בטובך הגדול'. אלא שהבקשה שבענו מטובה הוא מהטוב של ארץ ישראל שעליה נאמר (שמות ג, ח) 'ארץ זבת חלב ודבש'.

וּבְרַךְ שְׁנַתִּינוּ פְּשָׁנִים הַטּוֹבוֹת לְבְרָכָה: אֲנַחְנוּ מְחַזְּקִים אֶת הַבְּקָשָׁה שֶׁהָאֲחֵרִית
 שֶׁל הַשָּׁנָה תִּהְיֶה כְּמוֹ הַשָּׁנִים הַטּוֹבוֹת. בְּפִירוּשׁ הַרוֹקַח כָּתַב "כְּשֵׁנִי אֵלִישַׁע".
 יִתְכַּן גַּם כְּמוֹ הַשָּׁנִים שֶׁהָיוּ בְּזִמְנָן שֶׁלְמָה הַמֶּלֶךְ שֶׁהָיוּ שָׁנִים שְׁבָהֵם הָיָה שִׁפְעַ
 גְּשָׁמִי וְרוּחַנִי לְיִשְׂרָאֵל יוֹתֵר מִכֹּל הַשָּׁנִים שֶׁבָּאוּ אַחֵר כֵּךְ.

כִּי אֵל טוֹב וּמְטִיב אֶתָּה: כִּי אַתָּה הַשֵּׁי"ת טוֹב וּמְטִיב, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים קִיט,
 סח) טוֹב אַתָּה וּמְטִיב, דֵּהִינּוּ שֶׁהַקֶּב"ה טוֹב וְלֹכֵן הוּא גַם מְטִיב, וְכִיּוֹן שֶׁהַקֶּב"ה
 טוֹב הוּא מְטִיב אֶת הַהִטְבָּה הַגְּדוּלָה בְּיוֹתֵר. לֹא כְּמוֹ מִי שֶׁאֵינּוּ טוֹב אֲבָל הוּא
 נֹאֲלֵץ לְהַטִּיב, אוֹ שֵׁשׁ לוֹ סִיבָה לְהַטִּיב, שֶׁהַטּוֹבָה שֶׁלוֹ אֵינָה גְּדוּלָה וְשִׁלְמָה.

וּמְבָרַךְ הַשָּׁנִים: וְאַתָּה הוּא שֶׁמְבָרַךְ אֶת הַשָּׁנִים בְּשִׁפְעַ גְּשָׁמִים פְּרִנְסָה וְטוֹבָה.

בְּרוּךְ אַתָּה י"י מְבָרַךְ הַשָּׁנִים: סִיּוֹם הַבְּרָכָה כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּמִדְרַשׁ כְּשִׁיחֶק אֲבִינוּ
 זָרַע וּמִצָּא מֵאָה שְׁעָרִים מִיַּד פִּתְחוּ מִלְּאֲכֵי הַשֶּׁרֶת וְאָמְרוּ "בֹּא יי מְבָרַךְ הַשָּׁנִים"
 (שְׁבוּלֵי הַלֵּקֶט).

בְּרַכַת תִּקְעַ בְּשׁוֹפֵר

הַבְּרָכָה הַעֲשִׂירִית בְּרַכַת תִּקְעַ בְּשׁוֹפֵר גְּדוֹל לְחֵרוֹתֵינוּ, וְהִיא בְּקָשָׁה כְּלָלִית
 עַל הַגְּאוּלָּה וְעַל קִיבוּץ גְּלוּיּוֹת (מִכָּאֵן וְהַלָּאָה כֹּל הַבְּרָכוֹת הֵם בְּרָכוֹת לְכֹל
 כְּלָל יִשְׂרָאֵל וְלֹא לְכֹל יַחִיד וַיַּחִיד).

תִּקְעַ בְּשׁוֹפֵר: לְפָנֵי הַגְּאוּלָּה שֶׁתְּבוֹא בְּמַהֲרָה הַקֶּב"ה יִתְקַע בְּשׁוֹפֵר גְּדוֹל כְּמוֹ
 שֶׁכָּתוּב (יִשְׁעִיָּה כז, יג) 'וְהָיָה בְּיוֹם הַהוּא יִתְקַע בְּשׁוֹפֵר גְּדוֹל'. הַמְשַׁמְעוֹת שֶׁל
 תִּקְיעַת בְּשׁוֹפֵר הוּא לְעוֹרֵר אֶת לֵב הַשׁוֹמְעִים לְהַחֲלִישׁ וְלִהְיוֹת אֶת הַיֶּצֶר הָרַע
 שֶׁבְּקִרְבָּם, וְכֹאשֶׁר הַיֶּצֶר נִחְלַשׁ, מִמִּילָא הָאָדָם מִתְּרוֹמֵם מִבְּחִינָה רֹחַנִית. כְּמוֹ כֵּן,
 מִצִּיּוֹן תִּקְיעַת שׁוֹפֵר בְּמִתְן תּוֹרָה, בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְלְעֵתִיד לְבוֹא, כֹּאשֶׁר בְּשִׁלּוּשְׁתָּם
 הַמְּטָרָה בְּתִקְיעַת הַשׁוֹפֵר הִיא לְהַכְנִיעַ אֶת הַיֶּצֶר וְעַל יָד כֵּךְ יִתְרַבֵּה הַשִּׁפְעַ
 רוּחַנִי.

גְּדוֹל: אֶת הַמְשַׁמְעוֹת שֶׁל שׁוֹפֵר "גְּדוֹל" נִתֵּן לְלִמּוּד מִמָּה שֶׁאָמְרוּ חַז"ל (פְּרָקִי
 דְּרַבִּי אֵלִיעֶזֶר פ"א) שֶׁלְאַחַר עֲקִידַת יִצְחָק אֲבָרָהֵם אֲבִינוּ הַקְּרִיב אֶת הָאֵיל עַל

גבי המזבח, וקרנותיו של האיל נשארו, הקרן השמאלית היתה קטנה יותר ובה נשמע קולו של הקב"ה במתן תורה על הר סיני, ואילו הקרן הימנית היתה גדולה יותר ובה עתיד הקב"ה לתקוע לעתיד לבוא בקיבוץ גלויות, ולכן אנחנו מבקשים שהקב"ה יתקע בשופר הגדול המוכן עוד מעקידת יצחק.

לְחֻרְוֹתָנוּ: החרות האמיתית היא כמובן חרות ושחרור מהיצר הרע. דהיינו שעל ידי קול השופר עם ישראל יוצאים לחרות מהיצר הרע, וכמו שהיה במתן תורה, שחז"ל דרשו על הפסוק (שמות לב, טז) חרות על הלוחות אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה. שהעוסק בתורה נעשה בן חורין מהיצר הרע.

וְשֵׂא נֶס: מבקשים שהקב"ה יגאל אותנו מתוך נפלאות. ומבקשים שהנפלאות לא יהיו בהסתר אלא בגלוי לעיני כל העמים. הפירוש של נס הוא סימן, "ושא נס" פירושו כמו שמרימים דגל לסימן כדי שיראו את הדגל למרחוק. והבקשה היא שהקב"ה יעשה לנו ניסים גדולים, ואת הניסים האלו כולם יראו, גם הגויים, וכמו שכתוב (ישעיה ה, כו) 'ונשא נס לגויים' וכך נתחזק באמונה בהשי"ת.

לְקַבֵּץ גְּלוּיֹתֵינוּ: הניסים ונפלאות שאנחנו מבקשים הם שגלויותינו יתקבצו מהגלות, והבקשה היא שקיבוץ הגלויות יבוא בעקבות הרמת הנס, דהיינו שהנס יהיה כל כך בגלוי עד שהאומות יפסיקו לשעבד את עם ישראל ועל ידי זה עם ישראל יתקבצו ממקומות גלותם.

וְקַבְּצֵנוּ יַחַד: כאן מבקשים שקיבוץ הגלויות יהיה לכל עם ישראל ביחד, ולא כמו בזמן בנין בית שני שעשרת השבטים לא חזרו, וגם מהשבטים שחזרו חלק מהם נשארו בכבל. לכן אנחנו מבקשים שבגאולה העתידה ישובו גם עשרת השבטים ואיתם כל כלל ישראל.

מְהֵרָה: הבקשה שקיבוץ הגלויות יהיה במהרה, כיון שכל עוד אנחנו בגלות, האומות משתעבדים בנו, ומחמת זה יש חילול שם שמים. לכן אנחנו מבקשים למען שמך יתברך שתגאל אותנו במהרה.

מְאַרְבַּע פְּנּוֹת הָאָרֶץ: עם ישראל גלה לארבע כנפות הארץ, ובעקבות כך קיבלנו השפעה מהתרבות של כל אומה שהיינו בתוכה. לכן אנחנו מבקשים שלא רק שנצא מהגלות הפיזית, אלא גם מהגלות הרוחנית וההשפעה השלילית שהושפענו מהגויים בכל מקום ומקום.

לְאַרְצֵנוּ: הגאולה תהיה לארצנו דווקא. המעלה של ארץ ישראל שהיא לא סתם שטח אדמה, אלא שאפשר לספוג בארץ ישראל רוחניות כזו שאי אפשר לספוג בארץ אחרת, כמו שאמרו חז"ל שהדר בחו"ל דומה כמי שאין לו אלוה, לכן אנחנו מבקשים שנתרומם ברוחניות ונשוב לנחלת אבותינו ולדרגה הרוחנית שהם הגיעו אליה.

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַבֵּץ נַדְחֵי: מוסיפים לבקש שהקב"ה יקבץ גם את הנדחים מעם ישראל, דהיינו אלו שנאבדו מעם ישראל ושכחו את היהדות שלהם, כמוש"כ (ישעיה כז, יג) 'והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים והשתחוו לה' בהר הקודש בירושלים'.

עֲמוּ יִשְׂרָאֵל: אנחנו ראוים להיקרא "עמו ישראל" כאשר אנחנו עושים "מעשה עמך" דהיינו כאשר אנחנו הולכים בדרכי התורה והמצוות, והכוונה היא שהגאולה תבוא לכל עם ישראל בזכות התשובה, כמו שאמרו חז"ל אין ישראל נגאלים אלא בתשובה (לעומת ברכת ריבה רבנו שמדברת על גאולת כל יחיד ויחיד מצרותיו, שמסיימת בנוסח גואל ישראל ולא עמו ישראל).

ברכת השיבה שופטינו

הברכה הי"א ברכת השיבה שופטינו באה לאחר ברכת תקע בשופר כיון שלאחר קיבוץ גלויות עושים דין במעט הרשעים שנשארו, וזה יהיה על ידי השופטים, שנאמר (ישעיה א, כה-כו) ואשיבה ידי עליך ואצרוף כבור סיגיך וגו' ואשיבה שופטיך כבראשונה.

הַשִּׁיבָה שׁוֹפְטֵינוּ כְּבָרְאֲשׁוֹנָה: כמאמר הפסוק (ישעיה א, כו) 'ואשיבה שופטיך כבראשונה ויועצריך כבתחלה'. הביאור הוא שתפקיד השופטים בישראל הוא לשפוט וללמד את העם את משפטי התורה הן בדינים ומשפטים שבין אדם

לחברו, והן בהלכות שבין אדם למקום, ובנוסף הם צריכים להנהיג וללמד את העם את הדרך שיש ללכת בה. ולכן מבקשים שלאחר היציאה מהגלות, כאשר הגויים כבר לא ישלטו בנו ולא נלמד ממעשיהם, נשוב למצב הקודם שבו השופטים מלמדים אותנו את דרכי התורה, ומנהיגים אותנו בדרך שבה יש ללכת.

וְיִוְעֲצִינוּ כְּבִתְחֻלָּה: היועצים הם אלו שמלמדים את העם כיצד לעשות את מה שהשופטים אמרו להם לעשות.

וְהָסֵר מִמֶּנּוּ יְגוֹן וְאַנְחָה: ההבדל בין יגון לאנחה, שיגון הוא העצבות שיש בלב בלי סיבה הניכרת לעין, ואילו אנחה היא שברון הגוף הבא מהצרות העוברות על האדם (אבני אליהו). הבקשה היא שכאשר השופטים ישובו ללמד את העם את המשפט, והיועצים יתנו עצה כיצד לעשות את ציווי התורה, ממילא הקב"ה יסיר מאיתנו יגון ואנחה, וכמו שכתוב (משלי כט, ב) 'במשול רשע יאנח עם'. הטעם הוא שהקב"ה ברא את העולם לפי התורה וממילא כל דרך חיים שונה מדרך התורה היא גם דרך חיים נגד טבע העולם, ואם כן מוכרח שיהיה יגון ואנחה.

וּמְלוֹךְ עָלֵינוּ מְהֵרָה אֲתָה י"י לְבָרְךְ: גם כאשר ישובו השופטים והיועצים להנהיג את העם, עדיין אין זה התכלית השלמה, כי אנחנו עדיין מצפים לראות את מלכות השי"ת, ורק הוא לבדו המולך, ותפקיד השופטים והיועצים הוא ללמד את רצון המלך. ומבקשים שזה יהיה במהרה, כי כל עוד אנחנו במצב שאין שופטים ומלכות השי"ת לא נגלית לעינינו, יש לנו הרבה יגון ואנחה, ושמו יתברך מתחלל בין האומות.

בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים: מכיון וביקשנו את המלכות השי"ת, עדיין יש מקום לחשוש שמלכות השי"ת תבוא בצורה קשה, כמו שכתוב בספר יחזקאל (כ, לג) 'ובחימה שפוכה אמלוך עליכם', לכן אנחנו מבקשים שמלכות השי"ת תשוב להיות כבתחילה אבל לא ביסורים וחימה, אלא בחסד ורחמים. בחסד פירושו שהקב"ה ישפיע עלינו גם אם אנחנו לא ראויים לכך על פי הדין, ורחמים פירושו שהקב"ה ישפיע עלינו באופן שגם מדת הדין תסכים לכך.

וְצַדִּיקוֹ בְּצַדִּיק וּבְמִשְׁפָּט: משפט הוא לעשות דין ללא התחשבות, ואילו צדק הוא לעשות פשרה בין הצדדים, כמו שכתוב על דוד המלך (שמואל ב ח, טו) 'ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו' ואמרו חז"ל (סנהדרין ו:): כיצד יתכן שדוד עשה גם משפט וגם צדק, אלא דוד היה עושה משפט שיש בו צדק וזהו פשרה. ואם כן פירוש הבקשה, שמלכות השי"ת תשוב באופן שהקב"ה יעשה איתנו צדקה דהיינו שיתפשר איתנו ולא ידון אותנו רק במשפט ובמדת הדין.

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ מֶלֶךְ אוֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט: מסיימים מעין החתימה במלכות השם ולא בהשבת השופטים כיון שמלכות השי"ת היא העיקר. משתמשים בתואר "מלך" כיון שעשיית המשפט היא אחד מתפקידי המלך כמו שכתוב (משלי כט, ד) 'מלך במשפט יעמיד ארץ'. ואומרים "אוהב" כי הקב"ה אוהב את המשפט כמו שכתוב (תהלים צט, ד) ועוז מלך משפט אהב, ואמרו חז"ל (דב"ר שופטים) "אמר הקב"ה מכל מה שבראתי איני אוהב אלא את הדין".

ברכת ולמלשינים

הברכה הי"ב ברכת למלשינים (והיא הברכה הי"ט שניתקנה ע"י שמואל הקטן לאחר חורבן בית שני) נתקנה לאחר ברכת השיבה שופטנו כיון שאחד מתפקידי השופטים הוא לבער את הקוצים שבכרם.

וְלְמַלְשֵׁינִים: המלשינים הם אלו שהיו מוסרים את ממונם של ישראל לידי השלטונות בצורות שונות, כדי שמלכי הגויים יגבו מיסים מעם ישראל, וכך הם היו מוסרים את אחיהם שלא שמרו על חוקי המדינה בה היו חיים וכדומה.

אַל תְּהִי תִקְוָה: המינים והמלשינים שהיו מלשינים לכמרים ולשלטונות השתדלו למצוא חן בעיניהם, ואף קיבלו תגמולים עבור מעשיהם. לכן אנחנו מבקשים שלאותם מינים ומלשינים לא תהיה תקוה, דהיינו שהגויים לא יקבלו את דבריהם, לא ימצאו חן בעיניהם, ובודאי שלא יגרם נזק לכלל ישראל ממעשיהם. כמו כן, שלא תהיה להם תקוה, כיון שהרשעים אע"פ שהם יורדים לגיהנום לאחר שהם מסיימים לקבל את עונשם הם עולים מגיהנום ומקבלים שכר עבור המצוות שעשו. אולם על אלו שמלשינים לאומות העולם אמרו חז"ל שהם יורדים לגיהנום לדורי דורות ואף שגיהנום כלה הם אינם כלים.

נְכַל הַמִּינִים הַמִּינִים הם אלו שכופרים בתורה שבכתב ושבע"פ, ואפילו באות אחת מהתורה. המינים היו לועגים לתורה ולמצוותיה ואת דבריהם היו מעבירים לכמרים של עובדי עבודה זרה, ובצורה זו היו גורמים לשנאת האומות ולויכוחים בנושא דת בין הרבנים לכמרים. ויכוחים אלו גרמו לעם ישראל צרות רבות אפילו שהכמרים נאלצו לראות ולהודות באמיתות התורה לעומת דברי ההבל שלהם.

פְּרָנַע יֵאָבְדוּ: עליהם אנחנו מבקשים שהם יאבדו בבת אחת ובפתאומיות. כלומר שהקב"ה יפתח את עינינו בבת אחת ונראה את האמת, גם אנחנו וגם אותם מינים שיעשו תשובה בבת אחת.

נְכַל אוֹיְבֵי עַמְּךָ: אויבי עמך הם אויבי השי"ת והם יותר גרועים מהרשעים המוזכרים קודם, כי הם מדברים ופועלים נגד השי"ת בעזות ובפרהסיא, כמו עמלק ודור הפלגה, וכן אלו מאיבי ישראל שמדברים נגד ה' ונגד עמו.

מְהֵרָה יִפְרְתוּ: על אויבי השי"ת מבקשים שמהרה יכרתו, דהיינו כמו שכורתים עץ ממקומו ולא רוצים שהוא יצמח יותר צריך לעקור אותו מהאדמה עם השורש שלו, כך גם אויבי ה' יכרתו עם השורש שלהם במהרה. ומבקשים שזה יהיה מהר כיון שכל זמן שהם עדיין קיימים בעולם יש מכך חילול שם שמים.

נְהַזְדִּים: הזדים הם אלו העושים עבירות במזיד מתוך כוונה לעשות רע, ומעשיהם נובעים מחמת הגאווה שלהם, כמו שכתוב (משלי כא, כד) 'זד יהיר לץ שמו' ומטעם זה הם מתלוצצים על עושי המצוות.

מְהֵרָה: על גוים אלו אנחנו מבקשים שיכרתו במהרה, כיון שכל זמן שהם קיימים, מלבד מה שהם רודפים אותנו יש בעצם קיומם גם חילול שם שמים גדול.

תַּעַקְר: לעקור דבר פירושו כמו לעקור עץ מהשורש, באופן שעדיין נשאר מעט מהשורש באדמה. כך מבקשים שמלכות הרשעה תיעקר מהשורש אבל חלק מהשורש ישאר. הכוונה שיתמו החטאים, אבל ישאר להם עוד משהו שמחובר לשורש כדי שיוכלו לעשות תשובה על מעשיהם.

לְמַעַלְהָ תְּפִילַת שְׁמוֹנָה עָשָׂר לְמִשְׁכֵּיל לַה

וּתְשַׁבֵּר: לאחר שעוקרים את העץ מהשורש שוכרים אותו לחתיכות, כך מבקשים שמלכות הרשעה תישבר והם יהיו כמו חתיכות נפרדות, דהיינו שיהיה פירוד בין כל השותפים למלכות זו.

וּתְמַגֵּר: תמגר הכוונה שהם יתחלקו לרסיסים ופירוורים קטנים.

וּתְכַלֵּם: עוד מבקשים שאותם חתיכות שנשארו לאחר השבירה יכלו ויאבדו מהעולם.

וּתְשַׁפִּילֵם: אחרי שהם ישברו כמו שביקשנו הם יהיו מושפלים עד עפר באופן שלא יהיה בהם ממש.

וּתְכַנְיֵעַם: עוד מבקשים שגם אם ישאר מהם חלק כלשהו, אותו חלק מאותה מלכות הרשעה יכנע לפני השי"ת ולא תהיה להם תקומה יותר.

בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ: ואת כל זה אנחנו מבקשים שיהיה במהרה, כדי שהחילול שם שמים בעולם יפסק, ואם זה לא יהיה במהרה לפחות שנזכה לראות את זה בימינו כל עוד שאנחנו חיים.

פְּרוֹךְ אֶתָּה יְיָ שׁוֹבֵר אוֹיְבִים וּמְכַנְיֵעַ זְדִים: סיום הַבְּקָשָׁה הוא על שני הסוגים עליהם ביקשנו, על האויבים, דהיינו אויבי ה' מאומות העולם, והמזידים הם המינים והמלשינים מעם ישראל.

ברכת על הצדיקים

הברכה הי"ג ברכת על הצדיקים. ברכה זו באה לאחר שביקשנו לבער את הרשעים, ממילא נותרו שאר חלקי העם, ובברכה זו אנחנו מבקשים ברכה לכל חלקיו השונים של העם, ומתחילים מהצדיקים שבכלל ישראל.

עַל הַצְּדִיקִים: האנשים החשובים ביותר בעם, הם הצדיקים, והם אלו שכל מעשיהם על פי הדין וההלכה. צדיקים מלשון צדק, דהיינו שמעשיהם צודקים על פי הדין.

נְעַל הַחֲסִידִים: החסיד נחשב לבעל דרגה יותר מאשר הצדיק, והם אלו שמתחסדים ועושים יותר מהדין, דהיינו שהם מחמירים על עצמם יותר ממה שחייבים. בחסידים יש שני סוגים, יש כאלו שמתחסדים במעשיהם מרוב אהבת השם שיש להם, ויש כאלו שמחמירים על עצמם כי הם חוששים ליפול בחטא.

נְעַל זְקֵנֵי שְׂאֵרֵית עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל: לאחר שמזכירים את העם מזכירים את מנהיגי העם. הזקנים הם חכמי ישראל שנקראים זקנים, כמו שכתוב (ויקרא יט, לב) 'והדרת פני זקן' ואמרו חז"ל (קידושין לב:) "אין זקן אלא מי שקנה חכמה" וכן אלו הפרנסים המתמנים על הצבור, כמו הדיינים והגבאים.

נְעַל פְּלִיטַת בֵּית סוּפְרֵיהֶם: הסופרים הם התלמידי חכמים שסופרים את אותיות התורה ודורשים עליהם תילי תילים של דרשות והלכות. ועליהם אומרים "פליטת בית סופריהם" כיון שבכל דור ודור שונאיהם של ישראל היו נלחמים בעיקר נגד התלמידי חכמים לומדי התורה.

נְעַל גִּירֵי הַצֶּדֶק: לאחר שהזכרנו את כל חלקי עם ישראל, מזכירים גם את הגרים שנתוספו לעם ישראל שעליהם יש מצוה מיוחדת של 'ואהבתם את הגר' (דברים י, יט). ודווקא גירי הצדק, והם אלו שהתגיירו לשם שמים מתוך הכרה בהשי"ת ולא מתוך תועלת אישית.

נְעַלֵינוּ: לאחר שהזכרנו את כל חלקי עם ישראל בכללות, מוסיפים לומר שהבקשה גם עלינו אפילו אם אנחנו לא נקראים חלק מאותם אלו שמנינו קודם.

יְהִמוּ נָא רַחֲמֶיךָ: המילה יהמו באה מהפס' (ירמיה לא, יט) 'הבן יקיר לי אפרים אם ילד שעשועים כי מדי דברי בו זכר אזכרנו עוד על כן המו מעי לו רחם ארחמנו נאם ה'. המיית המעיים היא כאשר אדם מתרגש ומתלהב מאוד, ההתרגשות גורמת אצלו לשינוי מסדר פעולת המעיים באופן לא רצוני, וזה מראה על התרגשות גדולה, כך אנחנו מבקשים מהשי"ת שירכה להתנהג איתנו ברחמים גדולים כמו מי שמתרגש למשמע דבר טוב עבורו.

לְמַעַלְהָ תְפִילַת שְׁמוֹנָה עָשָׂר לְמִשְׁכֵּיל לז

יְיָ אֱלֹהֵינוּ: שם הוי"ה הוא מדת הרחמים, ושם אלוקים הוא מדת הדין, וכוונת הבקשה שמדת הדין תתמתק מכח הרחמים והשי"ת יתנהג איתנו בשתי מדות אלו ברחמים גדולים מאוד.

יְתֵן שְׂכָר טוֹב: מלבד השכר עבור המצוות מבקשים שהבוטחים בהשי"ת יקבלו גם שכר טוב, דהיינו שכר עבור עצם זה שהם בוטחים בהשי"ת, וכן שכבודם יתגדל בעיני אחרים וכולם יראו שהם מקבלים תוספת שכר ומעלה על עצם העובדה שהם בוטחים בהשי"ת.

לְכָל הַבוֹטְחִים: השכר עבור המצוות מובטח לעושי המצוות והקב"ה לא מקפח שכר כל בריה, אבל גודל השכר של עושי המצוות נמדד לפי מדרגת הבטחון של כל אחד ואחד. וכמו שמבואר בגמ' (סוטה מח:): אמר רבי אלעזר מאי דכתיב (זכריה ד, י) 'כי מי בז ליום קטנות' מי גרם לצדיקים שיתבזבו שולחנן לעתיד לבוא? קטנות, דהיינו קטנות אמונה שהיתה בהם. ועל זה באה הבקשה שהאמונה והבטחון יהיו גדולים וחזקים עד ששכר המצוות ישולם במלואו ולא בצמצום ח"ו.

בְּשִׁמְךָ בְּאַמְתּוֹ: היינו לבוטחים בהשי"ת שיש להם ידיעה אמיתית בשם ה', כלומר אלו שמכירים את הנהגת השי"ת בעולם ובוטחים בו בטחון שלם (אבודרהם, ור"י בר יקר).

וְשִׁים תְּלַקְּנוּ עִמָּהֶם: שכל השאיפות שלנו יהיו כמו של הצדיקים האמיתיים, ורק הערכים הרוחניים הם אלו שימלאו את ליבנו, ולא נרדוף אחר תאוות העולם הזה או עניינים אחרים מלבד עבודת השם.

וְלְעוֹלָם לֹא נִבּוֹשׁ: שלא תהיה לנו בושה לעולם, גם לא בעולם הבא עולם הנצח, שהרי הבושה האמיתית היא הבושה בעולם האמת כיון שהיא בושה עולמית ללא הפסקה, שלא כמו בושה בעולם הזה שהיא זמנית ורגעית.

כִּי בְּךָ בְּטַחְנוּ: אנחנו מעיזים פנינו לבקש בזכות הבטחון שאנחנו בוטחים בך, כמו שכתוב (תהלים לב, י) 'רבים מכאובים לרשע והבוטח בה' חסד יסובבנו'.

וכן אנחנו מבקשים ובוטחים שתחזק אצלינו את מדת הבטחון.

וְעַל חֶסֶדְךָ הַגָּדוֹל בְּאַמַּת וּבְתַמִּים נִשְׁעָנֵנוּ: כל המשענת שלנו היא שתתנהג איתנו בחסד וברחמים גדולים, ועל זה אנחנו נשענים. דבר שנשענים עליו נחשב לדבר שבוטחים בו, וזה בזכות ההבטחה הנ"ל שהבוטח בה' חסד יסוכבנו. המשענת הזו תהיה בתמים, תמים פירושו שלמות, דהיינו שאנחנו רוצים לבטוח בהשי"ת מתוך האמת הנובעת בתוכינו, ובשלמות גמורה ללא כל ספיקות ונסיונות.

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְשַׁעֵן וּמְבַטֵּחַ לְצַדִּיקִים: אע"פ שלכאורה היה צריך לסיים מבטח ואח"כ משען, שהרי רק לאחר שבוטחים בהשי"ת הוא משען לנו, מ"מ הביאור הוא שהקב"ה משען לצדיקים כדי שלא יאבדו את בטחונם בו. דהיינו שהקב"ה עושה ישועות וסימנים של ישועה לצדיקים כדי שהם ימשיכו לבטוח בו בטחון שלם. דוגמא לזה ממה שהיה במצרים, שעוד לפני שעם ישראל יצאו ממצרים הם ראו ישועות גדולות בעשרת המכות. וכן עוד לפני שהמן נתלה, הראו למרדכי את הישועה בכך שהמן הרכיב את מרדכי על הסוס וקרא לפני ככה יעשה לאיש. וכן אנחנו רואים סימני ישועה גם בדור הזה, במטרה שנתחזק ונאמין אמונה שלמה בגאולה הקרובה.

ברכת בונה ירושלים

הברכה הי"ד ברכת ירושלים, והיא באה לאחר ברכת הצדיקים כיון שלאחר שהצדיקים ירימו את ראשם וקרנם תרום בכבוד נזכה לבנין ירושלים הנקראת עירו של הקב"ה כיון ששם היו סופגים יראת שמים.

וְלִירוּשָׁלַיִם עֵירְךָ: אנחנו מבקשים שהקב"ה ישוב לירושלים, כיון שזו ירושלים עירו של הקב"ה, דהיינו הבקשה היא לכבוד השי"ת שישכון שוב בירושלים, וממילא אנחנו נבוא לירושלים ונספוג מהקדושה ומהשראת השכינה שיש בה.

בְּתַמִּים תָּשׁוּב: רחמים על דבר מסוים, הרחמים באים כאשר נזכרים במה שהיה לו ונאבד ממנו. כך הבקשה שתשוב לירושלים הוא כיון שאנחנו זוכרים את הפאר הרוחני שהיה בה, ונאבד בה בעקבות החורבן. א"כ מצבה הרוחני

של ירושלים מעורר רחמים שתשוב להיות כבתחילה.

וְתִשְׁכַּן בְּתוֹכָהּ: אנחנו מבקשים שהקב"ה ישרה את שכינתו בירושלים עוד לפני בנין ירושלים, רק בהמשך מבקשים על בנין ירושלים ואומרים "ובנה אותה". הבקשה תשכון, היא בקשה להשראת שכינה, כמו שכתוב (שמות כה, ח) 'ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם' דהיינו שהשכינה תשרה במשכן.

פְּאֶשֶׁר דִּבְרַתְךָ: ההבטחה להשרות שכינה בירושלים בעתיד נאמרה בזכריה (ח, ג) 'ושכנתי בתוך ירושלים'. אולם גם כעת כשירושלים בחורבנה עדיין שורה בה שכינה שנאמר (ויקרא כו, לא) 'והשימותי את מקדשיכם' ואמרו חז"ל שגם כאשר ירושלים שוממת קדושתה עליה. ועוד אמרו חז"ל עה"פ (שיר השירים ב, ט) 'מי זה עומד אחר כותלנו', שמעולם לא זזה שכינה מכותל המערבי. והבקשה כאן שגם בזמן החורבן תמשיך את השראת השכינה בירושלים כאשר דברת, ואפילו אם אין לנו זכויות לכך, והשראת שכינה זו תתחזק עד לבנין ירושלים בקרוב.

וּבְנֵה אוֹתָהּ: מלבד מה שביקשנו שהשכינה תשוב לשרות בירושלים, אנחנו מבקשים שהקב"ה יבנה את הבנינים שלה, ובפרט את בית המקדש השלישי כמו שכתוב בתפילת נחם 'כי אתה באש הצתה, ובאש אתה עתיד לבנותה'. וכמו שכתב רש"י (סוכה מא. ד"ה אי נמי) "מקדש העתיד שאנו מצפין, בנוי ומשוכלל הוא יגלה ויבוא משמים, שנאמר (שמות טו, יז) 'מקדש ה' כוננו ידיך'.

בְּקָרוֹב בְּיָמֵינוּ: מוסיפים לבקש שבנין ירושלים הרוחני והגשמי יהיה בקרוב, ואם לא נזכה לזה בקרוב אלא מאוחר יותר, לפחות שזה יהיה בימנו ולא אחר כך, כדי שגם אנחנו נזכה לראות את בנין ירושלים בעינינו.

בְּנִין עוֹלָם: בנין ירושלים ובית המקדש השלישי יעמדו לעולם, כמו שכתוב במדרש תנחומא שישראל שאלו את הקב"ה שמא בית המקדש השלישי יחרב כמו קודמיו, אמר להם "על ידי עוונות חרבה וגליתם מתוכה, אבל לעתיד לבוא אני בונה אותה, ואיני מחריבה לעולם, שנאמר (תהלים קב, יז) 'כי בנה ה' ציון

נראה בכבודו". דהיינו שמאחר והקב"ה יבנה את ירושלים בעצמו, היא תהיה קיימת לעד.

נְכֹסָא דְּדוּד עֲבָדְךָ: תפקידו של המלך בישראל אינה כמו מלכי אומות העולם לעשות סדר ויושר בממלכה, אלא תפקיד המלך בישראל היא להשליט את מלכות השם על העם ועל העולם. לכן כאשר מבקשים על בנין ירושלים שמשם תצא השראת שכינה לעולם, דבר זה יהיה גם על ידי מלכות בית דוד שתשוב למקומה ותמליך את הקב"ה על כל העולם כולו. מטעם זה מובן שהבקשה להשבת מלכות בית דוד היא מאותו ענין של הבקשה לבנין ירושלים ולכן הם סמוכים זה לזה באותה בקשה (ע"פ הב"ח).

מְהֵרָה: כאמור השראת שכינה בירושלים קיימת מעט גם היום בכותל המערבי, אולם עדיין אין לנו את מלכות בית דוד, לכן מבקשים על העתיד בלשון "מהרה".

לְתוֹכָהּ תִּכְיֶינָה: דוד המלך מלך בתחילה בחברון במשך שבע וחצי שנים, ואח"כ מלך בירושלים במשך שלושים ושלוש שנה, ושם בירושלים התחזקה מלכותו מאוד על כל ישראל שנאמר (שמואל ב ה, י) 'וילך דוד הלוך וגדול וה' אלוקי צבאות עמו'.

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם: סיום הברכה בונה ירושלים בלשון הווה, כיון שכל רגע ורגע הקב"ה מקרב לנו את הגאולה ובנין ירושלים, ואפילו שאנחנו עדיין לא רואים את הגאולה, אבל כאשר ירושלים תיבנה במהרה נראה איך כל המאורעות שעברו עלינו במשך כל הדורות הובילו לבנין בית המקדש.

ברכת את צמח

הברכה ה"טו ברכת את צמח, והיא באה לאחר בנין ירושלים כיון שלאחר בנין ירושלים נזכה גם לביאת משיח בן דוד.

אַתְּ צִמַח: אחד משמותיו של המלך המשיח הוא צמח, שנאמר (זכריה ג, ח) 'כי הנני מביא את עבדי צמח' ועוד כתוב (זכריה ו, יב) הנה איש צמח שמו

ומתחתיו יצמח ובנה את היכל ה'. וכן כתוב במדרש (איכה רבה א, נא) "מה שמו של מלך המשיח... ריב"ל אומר צמח שמו". הטעם שמלך המשיח נקרא צמח יבואר להלן.

דָּוִד עֶבְדְּךָ: משיח בן דוד נקרא "דוד עבדך" כיון שכל המהות שלו היא להביא את עם ישראל לעבודת השי"ת, כך שכל ישראל יעשו רק את רצון השי"ת, לכן הוא גם נקרא "עבדך".

מְהֵרָה תִּצְמִיחַ: הגאולה נמשלה לצמיחת צמח בשני מובנים, האחד שכמו ששותלים גרעין באדמה ולאחר שהגרעין עובר תהליך של ריקבון קם וצומח צמח חדש, כך לפני הגאולה יתרבו הצרות ולאחריהן תבוא הגאולה. והמובן השני, שכמו שצמח גדל לאט ובשלבים כך הגאולה תצמח בכמה שלבים. ובבקשה זו אנחנו מבקשים שהגאולה תצמח לנו מהר כיון שהצרות שעם ישראל עוברים גורמים לחילול שם שמים בין האומות.

נִקְרָנוּ: מלכות בית דוד נמשלה לקרן, כמו שכתוב (תהלים קלב, יז) 'שם אצמיח קרן לדוד'. טעם הדבר להראות שמלכות בית דוד חזקה, כמו הקרן של השור שמסמלת את החוזק שלו. ומטעם זה כתוב בגמ' (מגילה יד): "דוד ושלמה שנמשחו בקרן נמשכה מלכותן, שאול ויהוא שנמשחו בפך לא נמשכה מלכותן".

תָּרוֹם בְּיִשׁוּעָתְךָ: ישועה באה למי שסומך לגמרי על הקב"ה ולא עושה השתדלות, כך אנחנו מבקשים שהרמת קרנו של משיח בן דוד תבוא כמו ישועה גם אם אין לנו זכויות לגאולה. וכמו שאמרו חז"ל (סנהדרין צח): בעתה אחישנה, זכו אחישנה, לא זכו בעתה. דהיינו שאם יש לנו זכויות הגאולה תבוא מוקדם, ואם אין לנו זכויות הגאולה תבוא בעתה.

פִּי לְיִשׁוּעָתְךָ: שהרי אנחנו מצפים לגאולה, ואפילו אם יש לנו זכויות אנחנו לא בוטחים בזכויות שלנו כיון שאי אפשר לסמוך עליהם, אלא אנחנו סומכים רק על ישועת השי"ת שיגאל אותנו.

קְנִינוּ: אנחנו מקוים לישועה כמו שאמר יעקב אבינו (בראשית מט, יח) 'לישועתך קיויתי ה'. ובתרגום יונתן בן עוזיאל פירש שיעקב אבינו אמר שהוא לא מקוה לישועה כמו של גדעון בן יהואש ושל שמשון בן מנוח כיון שהישועה שלהם זמנית, אלא הוא מצפה לישועת השי"ת שהיא ישועת עולמים. ויש במדרש נוסחאות שכתוב בהן שיעקב אבינו מצפה לישועת משיח בן דוד שעתיד להוציא את בני ישראל מהגלות.

כָּל הַיּוֹם: כשאומרים "כל היום" רוצים לומר שבמשך כל היום מצפים לישועה, אם הגאולה לא באה בבוקר מצפים לה בצהרים, אם היא לא באה בצהרים, מצפים לה בלילה. ואילו היינו אומרים "כל יום" היתה המשמעות רק פעם אחת ביום.

וּמְצַפִּים (תְּמִיד) לְיִשׁוּעָה: אמרו חז"ל (שבת לא). שאחת השאלות ששואלים לאדם לאחר המיתה היא "צפית לישועה". ורש"י (ישעיה לג, ו) על הפסוק 'והיה אמונת עיתך חוסן ישועות' כתב וז"ל "את שהאמנת בקב"ה בעתים שעברו עליך וצפית לישועה היה לך לחוסן". ולפי זה אנחנו אומרים שעצם הצפייה לישועת ה' היא זו שנותנת לנו את החוסן.

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְצַמִּיחַ קַרְנֵן יְשׁוּעָה: סיום הברכה מעין החתימה, מצמיח את הישועה בלשון הווה, כלומר בכל רגע ורגע הקב"ה מצמיח לנו את הישועה, דהיינו שכל צרה וצרה שיש לעם ישראל בגלות, מקרבת את הגאולה ומתוכה הקב"ה מצמיח את הישועה.

ברכת שמע קולנו

הברכה הט"ז היא ברכה כללית ואחרונה מברכות בקשת הצרכים, והיא ברכת שמע קולנו שבה אנחנו מסיימים בתפילה ובקשה שהקב"ה ישמע ויקבל את כל מה שביקשנו.

אָב הַרְחֵמֵן: בבקשה זו מבקשים בקשה כללית, שהקב"ה ישמע את תפילתנו. פותחים את הבקשה בכך שהקב"ה אב רחמן, וממילא יש לנו את ההעזה לבקש ממנו שיתנהג איתנו כמו אב שמרחם על בנו, ולא כמו מלך לעבדיו. היחס של

אב לבנו הוא שאפילו הזדונות של הבן נעשים לפני אביו כשגגות, וממילא הביאור הוא שאנחנו מבקשים מהקב"ה שירחם עלינו אפילו אם לא מגיע לנו.

שְׁמַע קוֹלֵנוּ: נוסח הבקשה הוא "שמע קולנו" ולא "שמע תפלתנו". הביאור הוא שקול פירושו קול הברה לא ברור, לעומת תפילה שהיא נוסח ברור, ואם כן הפירוש הוא שאנחנו מבקשים מהקב"ה שישמע גם את הקול שלנו ואפילו אם אנחנו מבקשים דברים שאינם ברורים או שאין לנו זכויות שבקשתינו יתקבלו, בכל זאת אנחנו מבקשים שישמע אפילו את קולנו, וכל שכן שיקבל את תפלתנו.

יְיָ אֱלֹהֵינוּ: שם הוי"ה הוא מדת הרחמים, ושם אלוקים הוא מדת הדין. כשאומרים שני שמות אלו ביחד הפירוש הוא שמדת החסד תתגבר ותכניע את מדת הדין כדי שהקב"ה יתנהג איתנו בחסד ולא לפי מעשינו, ואף מדת הדין תסכים לכך שהקב"ה יתנהג איתנו בחסד.

חַוֵּס וְרַחֵם עָלֵינוּ: ההבדל בין חוס לרחם הוא, שלחוס פירושו לתועלת זה שחס על השני, ואילו לרחם הוא לתועלת זה שמרחמים עליו. לדוגמא, כאשר אדם חס על רכושו שלא יאבד, האדם חס על עצמו שהרכוש שלו לא יאבד ממנו, וכמו שהקב"ה אמר ליונה (יונה ג, י) אתה חסת על הקקיון וגו'. כלומר יונה חס רק על עצמו שאין לו את הקקיון. ואילו רחמים הם לרחם על מי שזקוק לרחמים, כמו מי שמרחם על חברו שמתיסר ביסורים. לפי זה מובן שהמלאכים נקראים 'מלאכי רחמים' ולא 'מלאכי חוס'. וכן אמרו חז"ל כל המבקש רחמים על חברו, כלומר שמרחם על הזולת בגלל מצבו של הזולת. ולפי זה אנחנו מבקשים מהקב"ה שיחוס עלינו למענו כמו שאומן חס על כליו כדי שלא יתחלל שמו בין האומות, ובנוסף אנחנו מבקשים שהקב"ה ירחם עלינו למענינו בגלל מצבנו הירוד.

נִקְבַּל פְּרַחֲמִים וּפְרָצוֹן: שוב אנחנו מבקשים שהקב"ה יקבל את תפלתנו גם לפנים משורת הדין. אומנם כיון שיש בכך בחינה של קבלת התפילה מחוסר ברירה כביכול, לכן מוסיפים לבקש מהקב"ה שיקבל את תפלתנו גם ברצון ובחביבות אפילו אם לא מגיע לנו.

אֵת תְּפִלָּתֵנוּ: מבקשים בקשה כללית שהקב"ה יקבל את כל הדיבורים והמחשבות שערכנו לפניך במהלך כל התפילה.

כִּי אֵל: הבקשה שתפלתנו תתקבל ברצון אפילו אם לא מגיע לנו היא מכיון שאתה העושה חסד בגדר 'אל' דהיינו תקיף במדת החסד, ולכן אנחנו מצפים שרק אתה תקבל את תפילתנו אפילו שאין לנו את הזכויות לכך.

שׁוֹמֵעַ תְּפִלוֹת וְתַחֲנוּנִים אָתָּה: שומע את התפילות שערכנו לפניך, ועם כל זה אנחנו יודעים שהקב"ה לא חייב לקבל את התפילה, אלא משום שאתה הקב"ה רוצה ושומע את תפילת המבקשים מלפניך, ונותן להם חן, דהיינו חסד חנם.

וּמִלְפָּנֶיךָ: מוסיפים לומר שהתפילה תבוא לפניך, כיון ששרי מעלה המשמשים במרום מביאים את התפילות שלנו לפני הקב"ה, ולפעמים הם רואים שאין לנו את הזכויות שהתפילה תתקבל, לכן אנחנו מבקשים שגם אם לא נימצא זכאים לפני השרים אבל "מלפניך" השי"ת אל תשיבנו ריקם.

מִלְפָּנֵינוּ: אנחנו מבקשים שאפילו אם תביט עלינו כמלך על עבדיו ולא כאב על בניו, מ"מ תקבל את התפילה שלנו, וכל שכן אם תביט עלינו כאב על בנו.

רִיקָם אֵל תְּשִׁיבֵנוּ: הבקשה היא שגם אם אנחנו לא זכאים שכל התפילה תתקבל בשלמות, מ"מ אל תשיבנו ריקם ותתן לנו משהו ממה שאנחנו מבקשים.

תַּחֲנוּנוֹ: שוב חוזרים ומבקשים שתשמע את תפילתנו במתנת חנם ואפילו אם לא מגיע לנו.

וְעַנְנוּ: לשון מענה כמו שכתוב (איוב לה, א) ויען אֱלֹהֵינוּ. הנותן מענה צריך להתיחס לשואל ממנו, ואם כן אנחנו מחזקים את הבקשה שהמענה יהיה כמו שאנחנו מבקשים מהשי"ת שיקבל את תפילתנו.

וְשָׁמַע תְּפִלָּתֵנוּ: מלשון שמיעה כמו שכתוב (תהלים סה, ג) 'שומע תפלה'. והביאור הוא שהקב"ה גזר שהשפע בא לעולם על ידי התפלה, כלומר הקב"ה

חפץ ורוצה את תפילתנו, לכן אנחנו מבקשים שעצם העובדה שאנחנו מתפללים תעמוד לנו כזכות שתשמע את תפילתנו.

כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ: כי אתה השי"ת שומע בלשון הווה, כלומר שומע תמיד את התפילות והבקשות של הפונים אליו. ואפילו אם נראה לנו שהתפילה לא התקבלה, מכל מקום היא עושה לפחות מחצה כמו שאמרו חז"ל (ויק"ר י), ובעתיד אנחנו עוד נראה את התועלת שבאה כתוצאה מהתפלה.

תְּפִילַת כָּל פֶּה: הקב"ה שומע לא רק את התפילות של כלל ישראל, אלא גם את התפילות של אומות העולם המבקשים פרנסה, ואף את תפילת ובקשת בעלי החיים המבקשים את צרכיהם.

עִמָּךְ יִשְׂרָאֵל: מדגישים שהקב"ה שומע את תפילת עם ישראל יותר מתפילת כל יחיד ויחיד בפני עצמו. כיון שהשפע בא לכלל האומה, ומשם הוא ממשיך לכל יחיד ויחיד.

בְּרַחֲמִים: לא רק שהקב"ה שומע את תפילת עמו ישראל, אלא אף מקבל אותה ברחמים, דהיינו אפילו אם לא מגיע לנו שתפילתנו תקבל בכל זאת הקב"ה מרחם עלינו ושומע את התפילה.

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה: הברכה מסיימת מעין החתימה שהקב"ה שומע תפלה, וממילא גם אנחנו בכלל זה ואם כן יש לנו את הזכות לבקש שתשמע את תפלתנו.

ברכת רצה

הברכה הי"ז ברכת רצה, והיא הראשונה מג' ברכות ההודאה, ובה מבקשים שהקב"ה ירצה את תפילתנו ועבודת ה' שלנו (אין זו בקשה שיקבל את תפילתנו כמו ברכת שמע קולנו).

רְצָה: ברכת רצה אינה על מילוי המשאלות, אלא בקשה חדשה שהקב"ה ירצה את עבודת השם שלנו ואת התפילה שלנו. וכמו מי שחוזר בתשובה שלא די

לעשות תשובה, אלא צריך תפילה נוספת שתשובתו תתקבל ברצון.

י"י אֱלֹהֵינוּ: ה' מדת החסד, ואלוקים מדת הדין, שגם מדת הדין תסכים להאיר לנו פנים בחסד.

בְּעַמְךָ יִשְׂרָאֵל: כתוב בתיקוני הזוהר שרק תפילת הצדיקים הגמורים נכנסת לפני המלך, ואילו תפילת הבינונים נענית רק מבחוץ, ותפילת הרשעים נדחית לגמרי, ומכיון ואנחנו לא יכולים לומר שאנחנו צדיקים גמורים, מזכירים את כלל ישראל שבודאי יש בהם גם צדיקים גמורים, וממילא מבקשים שהקב"ה ירצה אותנו ואת תפילתנו יחד עם תפילת הצדיקים.

וְלִתְפִלָּתְךָ שְׁעָה: אם הקב"ה רוצה אותנו, הוא ירצה ויענה גם לתפילה שלנו, ואפילו אם התפילה שלנו לוקה בחסר כמו חוסר כוונה, דהיינו "ברצות ה' דרכי עמו לא ידקדק עמהם בתפילותיהם".

וְהִשָּׁב אֶת הָעֲבוֹדָה: מאחר וביקשנו שתפילתנו ועבודת השם שלנו תתקבל ברצון, אנחנו מדגישים שעיקר עבודת השם היתה בהקרבת הקרבנות, לכן מבקשים כאן שנזכה בקרוב לבנין בית המקדש ולהקרבת הקרבנות.

לְדַבֵּר בִּיתְךָ וְאֲשֵׁי יִשְׂרָאֵל: כשמבקשים שנשוב לקרבת השי"ת בהקרבת הקרבנות, מדגישים שעיקר קירבת האלוקים לעם ישראל בבית המקדש היתה בקודש הקדשים הנקרא דביר, שקול השם היה נשמע מבין הכרובים הנמצא בקדש הקדשים, שנאמר (שמות כה, כב) ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפורת מבין שני הכרובים (עי' נפש החיים שער א). ואשי ישראל פירושו האש שעם ישראל היו מעלים בהקרבת הקרבנות.

וּתְפִלָּתְךָ: בשעת הקרבת הקרבנות היו נושאים תפילה, כמו וידוי שהיה אומר מביא הקרבן, או הודאה בקרבן תודה, ותפילתם התקבלה. כך אנחנו מבקשים שהקב"ה יקבל את התפילות שלנו גם כעת כשאין לנו קרבנות.

מִהֲרָה: הבקשה היא שתקבל את תפילתנו מהרה, כיון שכל זמן שבית המקדש

לא נבנה יש חילול שם שמים בין האומות, ועיקר בקשתינו כדי שלא יהיה חילול שם שמים.

בְּאַהֲבָה תִּקְבַּל בְּרָצוֹן: כיון שהקב"ה אוהב את הצדיקים בודאי שהוא מקבל את תפילתם באהבה וברצון.

וְתִהְיֶה לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עִמָּךְ: כאן מבקשים שעבודת השם של עם ישראל, גם אלו שאינם צדיקים, תתקבל ברצון לפני השי"ת תמיד בכל יום. וכמו שכתב הרמח"ל שמאז מתן תורה, הובדלו עם ישראל משאר האומות לשמור את המצוות ושעל ידם מיתקנת כל הבריאה, והשבח הזה מתחדש בכל יום תמיד על עם ישראל. לכן אנחנו מבקשים שעבודת השם של עם ישראל תמשיך תמיד להתחדש על עם ישראל.

וְתִחְזַיְנָה עֵינֵינוּ בְּשׂוֹבֵךְ לְצִיּוֹן: שאנחנו נזכה לראות בעינינו את הגאולה. ובפרט בשובך לציון שאז יחזור השפע הרוחני לעם ישראל, וממילא עיננו תזכה לראות את השפע הרוחני.

בְּנִתְמִים: מבקשים שאפילו אם על פי סדרי הדין לא הגיעה זמן הגאולה בכל זאת מבקשים שהגאולה תבוא במהרה, והשראת השכינה בישראל תחזור למקומה.

בְּרוּךְ אַתָּה יי' הַמְּחַזֵּר שְׂכִינְתּוֹ לְצִיּוֹן: מסיימים מעין החתימה בהשבת השכינה לציון, ומסיימים בלשון הווה כיון שכל המאורעות שאנחנו עוברים גם כעת מקרבים את הגאולה, נמצא שכבר כעת הקב"ה עושה את הפעולות המקרבות את הגאולה.

ברכת מודים

הברכה הי"ח ברכת מודים, והיא באה לאחר ברכת העבודה כיון שלאחר עבודת הקרבנות באה הודאה להשי"ת שנאמר (תהלים נ, כג) זובח תודה יכבדנני. להודאה יש משמעות כפולה, האחד מלשון מודה על האמת והשני מלשון להודות על דבר טוב שנעשה.

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ: מודים מתפרש בשני אופנים, האחד מלשון מודה על האמת, דהיינו שאנחנו מודים על האמת שאתה הוא ה' אלוקינו, ופירוש שני מלשון הודאה ותודה, דהיינו שאנחנו אומרים תודה על כך שאתה הוא ה' אלוקינו. ושני הדברים תלויים אחד בשני, שהרי רק מי שמודה על האמת שה' הוא האלוקים, יכול גם להודות לה' על כך שהוא ה' אלוקינו.

שְׂאֵתָה הוּא: "אתה" בלשון נוכח, ו"הוא" לשון נסתר, והכוונה היא לומר שאפילו שניתנה לנו האפשרות לפנות אליך השי"ת בלשון נוכח, אנחנו יודעים ומדגישים שאין לנו השגה בהשי"ת, לכן אומרים "הוא" בלשון נסתר להורות שאמיתתו השלמה אינה מושגת לנו אלא לו יתברך (ע"פ הרשב"א).

יְי אֱלֹהֵינוּ: אנחנו מודים שאתה ה' אלוקינו שמשגיח עלינו, עם ישראל, באופן מיוחד.

נְאֻלְקֵי אַבֹּתֵינוּ: ובנוסף אנחנו מודים שהקב"ה התגלה והשגיח על אבותינו, ומהם למדנו את יסודות האמונה כמו שהתבאר בתחילת התפילה בברכת אבות.

לְעוֹלָם נֶעַד: אהבת ה' אלינו היא לעולם ועד, ואפילו שחטאנו וגלינו מארצנו, מ"מ הקב"ה לא החליף אותנו באומה אחרת, וכמו שהובטח לנו פעמים רבות בתנ"ך שהקב"ה אוהב אותנו לעולם ועד ויקיים הבטחתו לגאול אותנו במהרה בימינו.

צוֹרְנוּ: צור הוא סלע, והכוונה שאנחנו סומכים על השי"ת כמו שאדם נשען על סלע וסומך עליו שלא יפול, וככל שאדם סומך ובוטח יותר בהשי"ת גם השי"ת מראה לו את ההשגחה הפרטית וכמה היה שווה לסמוך על הקב"ה.

צוֹר חַיֵּינוּ: כאמור צור הוא סלע, ו"צור חיינו" ביאורו המחצב שממנו חוצבים את החיים שלנו. הנשמות שלנו נחצבו מתחת לכסא הכבוד והם 'חלק אלוה ממעל' כמו שכתוב (בראשית ב, ז) ויפח באפיו נשמת חיים, והנופח בשני נופח משלו, לכן אנחנו כביכול חלק ממנו יתברך, וזהו הצור שממנו ניתנו לנו החיים.

מִגֵּן יִשְׁעָנוּ: מגן פירושו שומר עלינו לפני שתבוא עלינו צרה. וישענו הוא שהקב"ה מושיע אותנו גם לאחר שנכנסנו לצרה.

אָתָּה הוּא: אתה לשון נוכח, והוא לשון נסתר, דהיינו שאנחנו פונים אליך בלשון נוכח ועם כל זה אין לנו השגה בעצמותו יתברך לכן אומרים הוא בלשון נסתר.

לְדֹר נְדָר: מאחר ואומרים שאתה צור חיינו מוסיפים לומר שאין זה רק בדורות שעברו שראינו את ההשגחה עין בעין, אלא לכל הדורות, גם בדורות האחרונים שהנהגת הקב"ה איתנו נסתרת, גם אנחנו מאמינים כך שאתה הוא צור חיינו.

נוֹדָה לָךְ: כמו שכתוב (תהלים עט, יג) לדור ודור נספר תהילתך, דהיינו שבכל דור ודור נודה לך מחדש על הניסים והנפלאות שאתה עושה איתנו. וכל דור ודור בפני עצמו צריך להודות לקב"ה כיון שלכל דור יש את הניסים והנפלאות שלו לפי הנסיונות המיוחדים לו^ב.

וְנִסְפָּר תְּהִלָּתְךָ: לא רק שנודה לך אלא גם נספר את תהלתך לאחרים. הטעם הוא שיש מצוה גדולה להודות ולהלל ולשבח להשי"ת על כל הניסים והנפלאות שעושה איתנו, וככל שמודים לקב"ה בפרהסיא הרי זה טוב יותר.

עַל חַיֵּינוּ: הדבר הראשון שאנחנו מודים עליו הוא על עצם זה שאנחנו חיים נושמים וקיימים. וכמו שכתוב (תהלים קנ, ו) 'כל הנשמה תהלל יה', ואמרו חז"ל (ב"ר פ"ד) 'ר' לוי בשם ר' חנינא אמר על כל נשימה ונשימה שאדם נושם צריך לקלס לבורא".

-----

^ב יש גורסים לדור ודור נודה לך, דהיינו שה'לדור ודור הוא פתיחה למילים נודה לך. וי"ג אתה הוא לדור ודור, דהיינו שה'לדור ודור הוא סיום המשפט הקודם, ואח"כ מתחילים לומר נודה לך ונספר תהילתך, ובסידורים מודפס נקודה לאחר המילים לדור ודור. גם לגירסה זו השניה מתאים להביא את הפסוק 'לדור ודור נספר תהילתך' כמקור להסבר הדברים.

הַמְּסוּרִים בְּיָדְךָ: אנחנו מודים בזה שכל רגע ורגע החיים שלנו מסורים בידי הקב"ה, ומי שבאמת מרגיש כך חי בשמחה עצומה, כיון שהוא מודה לקב"ה על כל רגע של חיים, וכן הוא נמנע מעבירה כיון שכל רגע הוא בחשש שמא מחמת מעשיו הבורא יפסיק את השגחתו ממנו ואפילו לרגע אחד.

וְעַל נְשִׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ: כמו שכתוב (תהלים לא, ו) 'בידך אפקיד רוחי' דהיינו שאדם מפקיד את רוחו ונשמתו בכל לילה להשי"ת ורק הנפש נשארת אצלו למטה. ובזה אנחנו מודים להשי"ת על כך שהנשמה והרוח מופקדות אצל הבורא, והוא מחזיר אותם לאדם בקומו משנתו כמו שאומרים כל בוקר "מודה אני לפניך מלך חי וקיים וכו".

וְעַל נְסִיךְ שְׁפָכְל יוֹם עִמָּנוּ: נס הוא מלשון דגל, כלומר, אלו הנפלאות שהקב"ה עושה איתנו בצורה גלויה. אמנם יש גם ניסים נסתרים המוסתרים בתוך הטבע. אע"פ שיש כאלו שנדמה להם שהטבע פועל מעצמו ללא השגחה, מכל מקום אנחנו מודים שגם הניסים הנסתרים מושגחים מהשי"ת, וכל שכן הניסים הגלויים, וכמו שכתב הרמב"ן (שמות יג, טז) "ומן הניסים הגדולים המפורסמים אדם מודה בנסים הנסתרים שהם יסוד התורה כולה, שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו, עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכולם נסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם, בין ברבים בין ביחיד".

וְעַל נַפְלְאוֹתֶיךָ: "נפלאותיך" הם הדברים המכוסים מאיתנו, דהיינו שאנחנו מודים גם על אותם דברים שהקב"ה עושה איתנו שאנחנו אפילו לא יודעים שהם נעשים. כמו המזימות של האומות לכלותינו שרק לאחר זמן רב נודע זממם, ונודע איך הקב"ה הציל אותנו מידם.

וְטוֹבוֹתֶיךָ שְׁבָכְל עֵת: כאן אנחנו מודים על אותם דברים טובים שהקב"ה עושה איתנו אפילו שעל פי סדרי הדין לא מגיע לנו לקבל טובות אלו. אנחנו מודים שטובות אלו הקב"ה עושה איתנו בכל עת, כל רגע ורגע ללא הפסקה.

עָרַב נְבִאָר וְצִהָרִים: את ההודאה הזו על הניסים הנפלאות והטובות אנחנו מודים לקב"ה לפחות שלוש פעמים ביום, ערב בתפילת ערבית, בוקר תפילת

לְמַעַלָּה תְּפִילַת שְׁמוֹנָה עָשָׂר לְמִשְׁכֵּיל נא

שחרית, וצהרים בתפילת מנחה. וכן בכל משך היום בכל הזדמנות נוספת אנחנו מודים לו יתברך על מה שהוא עושה איתנו.

הטוב פי לא כלו נחמיך, והמרחם פי לא תמו תסדיך: מלשון הפסוק (איכה ג, כב) 'חסדי ה' כי לא תמנו כי לא כלו רחמיו', שפירושו שאתה הוא הטוב האמיתי, והראיה לזה שרחמיך עלינו לא כלו, ומכיון ואתה הטוב האמיתי גם הרחמים שלך עלינו לא תמו אפילו שלפי הדין היה צריך להיות אחרת, ולכן אתה מתנהג איתנו תמיד בחסדים חדשים.

פי מעולם קנינו לך: כיון שלא תמו חסדיו של הקב"ה מעולם, אנחנו תמיד מקוים לרחמי שמים, ואפילו אם יש בנו חטא, עלינו לקוות לישועת השי"ת שיקבל את תשובתינו ולא יעניש אותנו במדת הדין.

ועל פלם: על כל סוגי החסדים שהזכרנו ושנאנחנו מודים עליהם.

תתברך: הבקשה "יתברך" שונה מ"ברוך" ופירושה כתב בספר החינוך (מצוה תל) ו"ל, "יהי רצון מלפניך שכל בני העולם יהיו מיחסים הברכה אליך ומודים כי ממך תתפשט בכל". דהיינו שאנחנו מבקשים שהקב"ה יתן בלב כל בני העולם שיכירו שהוא יתברך מקור כל הברכות ויודו לו על כך.

יתרומם ויתנשא: אם אכן כל באי העולם יכירו שהקב"ה הוא מקור הברכות, שמו של הקב"ה יתרום ויתנשא למעלה למעלה.

שמך: שמו של הקב"ה הכוונה להנהגותיו בעולם, ואם כן הבקשה שיתרומם ויתנשא שמו של הקב"ה שהוא זה שמנהיג את העולם לבדו.

מלפנו: כיון שאתה מלכנו אתה הוא שדואג לנו לכל צרכינו, כיון שתפקידו של המלך לספק את צרכי העם, ואם כן כל באי העולם ידעו שאתה מלכנו, וממילא הם יבינו שאתה הוא מקור הברכות.

תמיד: שמו של הקב"ה יתרום ויתנשא בפי כל חי תמיד בכל יום בכל עת ובכל שעה.

לְעוֹלָם נְעָד: באי העולם יכירו את מלכותך "לעולם ועד", דהיינו תמיד בלי הפסק.

נְכַל הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֵלָה: לא רק עם ישראל ידעו את מלכותו של הקב"ה ושהכל ממנו, אלא כל החיים גם בני כל האומות יכירו וידעו את שמו של הקב"ה.

וַיְהַלְלוּ: אחרי שאנחנו מודים שהטובות באים מהשי"ת, אנחנו גם מהללים ואומרים שירות ותשבחות לשם השי"ת על הטובות שעושה עמנו.

וַיְבָרְכוּ: בנוסף לכך שאנחנו מהללים את שם השי"ת אנחנו גם מברכים את שמך. הענין של לברך את השי"ת הוא לבקש מהקב"ה שהוא מקור הברכה שימשיך לברך אותנו ולהשפיע עלינו טובות גדולות כמבואר בתפילת רבי ישמעל בן אלישע (ברכות ז.).

אֵת שְׁמֶךָ הַגָּדוֹל בְּאֵמֶת: לקב"ה יש כמה שמות, כאשר כל שם מביע הנהגה אחרת בה הקב"ה מנהיג את עולמו, לפעמים מדת החסד הדין הרחמים, לפעמים מתוך הסתר פנים ולפעמים מתוך הארת פנים, ועל העתיד לבוא כאשר הנהגת השם בעולם תהיה בצורה גלויה לעיני כל העמים נאמר (זכריה יד, ט) 'ביום ההוא יהיה השם אחד ושמו אחד'. לפי זה אנחנו אומרים ומבקשים שנזכה להלל את שמו של הקב"ה, בפרט כשנגיע לזמן בו נהלל את שמו הגדול, דהיינו אותו יום גדול בו נהלל את שמו על הניסים והנפלאות שעשה עימנו, שעליו נאמר ביום ההוא יהיה השם אחד ושמו אחד, ולכן זה גם נקרא שמו "הגדול באמת", כי התכלית הסופית היא להגיע לאותו יום גדול.

לְעוֹלָם פִּי טוֹב: באותו יום גדול שאנחנו מצפים לו, נראה איך הקב"ה עשה לטובתינו את כל המהלך של הבריאה החל מבריאת העולם ועד סופו, ואפילו אם כעת רואים דברים שנראה לנו שהם אינם לטובתינו, בסופו של דבר כשנראה את הסיבה לכל מה שעבר עלינו מבריאת העולם ועד סופו נבין שהכל היה לטובתינו.

הַאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ וְנַעֲזָרְתֵנוּ: עוד נראה איך אתה הוא שעושה איתנו חסד, המושיע

אותנו שלא נהיה בצרות, וכאשר אנחנו כבר בצרה אתה עוזר לנו להתגבר עליהם.

סְלָה: פירוש המילה סלה הוא בתמידות ובלי הפסק, ואם כן אנחנו מודים שנראה איך כל פרט ופרט ללא שום הפסק היה לטובתינו.

הָאֵל הַטּוֹב: ומכיון שהקב"ה הוא האל, דהיינו הרוצה לעשות חסד, אנחנו נראה איך הכל היה לטובה.

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַטּוֹב שֶׁמֶן וְלֶךְ נָאָה לְהוֹדוֹת: מסיימים את הברכה מעין החתימה שהנהגת השי"ת מתגלות לנו בשמו שהוא בעל החסד והטוב האמיתי, ולכן רק "לך נאה להודות", לא רק שחייבים להודות, אלא אף נאה ונעים לנו להודות לך, ולא כמו אדם שאע"פ שצריך להודות לו, אבל לפעמים קשה להודות לו מסיבות שונות, אלא לך הקב"ה יהיה גם נאה ונעים להודות.

ברכת שים שלום

הברכה הי"ט ברכת שים שלום, והיא הברכה האחרונה מברכות התפילה. כיון שבתפילה ביקשנו בקשות שונות מסיימים לבקש את השלום, כיון שהשלום הוא כלי הקיבול לכל הברכות, ובלעדי השלום אין לנו יכולת לקבל את הברכות.

שים שלום: פירוש המילה שלום הוא שלמות, ואם כן פירוש הברכה "שים שלום" אינה רק שלא יהיה מריבות בין בני האדם, אלא שהקב"ה יעשה שתהיה שלמות בין בני אדם. הדרך להשיג שלמות היא כאשר כל אחד מבני האדם יודע מה תפקידו בקידוש שם שמים בעולם, והוא אף מאמין שהכלים שהוא קיבל מהקב"ה מתאימים לתפקיד שלו. במצב זה אין קנאה ושנאה בין בני אדם כיון שכל אחד יודע שהכוחות והכלים החומרניים שיש לו זה רק לו, לפי הצורך שלו למילוי תפקידו בעולם, ואם חברו קיבל כלים שונים משלו, אין טעם לקנאה כיון שחברו קיבל כלים לתפקיד אחר השונה משלו. זו גם הסיבה שיש

שלום בין המלאכים כמו שנבאר בהמשך בעושה שלום במרומיו. ולפי כל זה הבקשה שים שלום היא שהקב"ה יעזור שכל אחד ידע מה תפקידו בעולם.

טוֹבָה: לאחר שיש שלום בין בני אדם, וכאמור כל אחד פועל למלא ולהשלים את התפקיד שלו בלבד, ולקדש שם שמים לפי הראוי לו, מבקשים את התוצאות הטובות שבאות בעקבות השלום, ובפרט לפי מה שאמרו חז"ל (סוף עוקצין) "אמר רבי שמעון בן חלפתא, לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום". דהיינו, כדי שנקבל את הברכה צריך שיהיה לנו כלי קיבול שלם, אבל אם הכלי יהיה עם חורים כל הברכה שתיכנס לכלי עלולה להאבד, לכן מבקשים שהכלי יהיה שלם והוא נקרא "שלום". והברכה הראשונה שאנחנו זוכים בזכות השלום היא שפע של טוב בעולם.

וּבְרָכָה: גם כשיש טובה בעולם עדיין הטובה עלולה לגרום לרעה, כמו שכתוב (קהלת ה, יב) 'עושר שמור לבעליו לרעתו', כמו העושר של קרח שגרם לו נזק. וכן הטובה עלולה להתקלקל ולהאבד, לכן בנוסף לטובה צריך גם "ברכה" דהיינו שהשפע יתן תועלת וגם יתקיים ויתרבה.

תַּיִים: כדי שיהנו מאותה טובה וברכה צריך לתת חיים בעולם, אם חלילה יהיה טובה ולא יהיה למי לתת, אין תועלת בטובה זו.

-----

¹ ל"שלום" יש שתי משמעויות. משמעות אחת שאין מריבות ומלחמות בין שני אנשים. ויש משמעות נוספת עמוקה יותר, והיא שיש שלמות, דהיינו כאשר יש באדם שתי כוחות שונות הסותרות זו את זו, למשל רחמנות ואכזריות, השלמות היא כאשר הוא משתמש בכוחות אלו בצורה נכונה לרחם במקום שצריך לרחם, ולהתאכזר במקום שצריך להתאכזר. על אדם הנוהג כך ניתן לומר שהוא אדם השלם, וזוהי מדת השלום. כך גם כאשר יש שני אנשים שכל אחד מהם צריך לעשות תפקיד אחר, הסותר את השני, השלום הוא כאשר כל אחד מהם עושה את תפקידו נאמנה ובזה שניהם ביחד משלימים את התוצאה הרצויה. וזו כוונת סיום התפילה "עושה שלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו ועל כל עמו ישראל", שהרי בין המלאכים אין מריבות, וא"כ מה שייך לומר שהקב"ה עושה שלום במרומיו בין המלאכים. אלא הכוונה היא שכל אחד מהמלאכים עושה תפקיד אחר, ושני מלאכים המבצעים את תפקידם ביחד יוצרים שלמות של קיום רצון השם. ובקשתינו היא שגם אצלנו יהיה שלום, גם שלום בתוך עצמנו כך שכל הכוחות שלנו יתמזגו ויבצעו ביחד את רצון השם, וגם שבין כל כלל ישראל יתבצע רצון השם, כל אחד בתפקידו המיוחד לו.

לְמַעַלְהָ תְּפִילַת שְׁמוֹנָה עָשָׂר לְמִשְׁכֵּיל נה

חן: חן הוא מלשון מתנת חנם, כמו שכתוב (שמות לג, יט) וחנותי את אשר אחון, אע"פ שאינו הגון. כלומר מבקשים שהקב"ה יתן טובה וברכה גם לרשעים ואפילו במתנת חנם.

נְתָסָד: כאשר הקב"ה נותן למי שלא מגיע פירושו שהקב"ה מתנהג איתו בחסד ולא על פי הדין.

נְתַחֲמִים: רחמים הוא לרשעים, שהקב"ה לא מעניש את הרשעים מיד, אלא ממתין להם עד שיעשו תשובה. כמבואר בחז"ל (סנהדרין קיא.) שהקב"ה כתב ארך אפיים לא רק לצדיקים אלא גם לרשעים.

עֲלִינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל עֲמַךְ: את כל המעלות האלו שביקשנו טובה וברכה וכדומה, אנחנו מבקשים עלינו, וגם על כל ישראל, בין לאלו שמגיע להם טובה וברכה ובין אלו שלא מגיע להם. הטעם שאנחנו מבקשים על כולם הוא כיון שהם "עמך", ואם יש אחד מישראל מתייסר הרי זה חילול שם שמים, כיון שאנחנו עמו של הקב"ה. לכן אנחנו מבקשים על כל כלל ישראל.

וּבְרַכְנוּ אֲבִינוּ פְּלֹנֹ פְּאָחָד (יַחַד): עוד מוסיפים לבקש שתברך את כולנו כאחד, כיון שההארת פנים באה לעם ישראל כשכולם מאוחדים ביחד.

בְּאוֹר פְּנִיךָ: הברכה הגדולה ביותר היא הארת פני השי"ת אלינו. והמשל לזה כמו שאדם מאיר פנים לחברו שפירושו שהוא אוהב אותו ונותן לו בלי גבול, כך כאשר הקב"ה מאיר פניו אלינו הוא נותן לנו את כל השפע הרוחני והגשמי בלי גבול. ולכן אנחנו מבקשים שהקב"ה יאיר פניו אלינו כמו במתן תורה כדלקמן.

כִּי בְּאוֹר פְּנִיךָ נִתְּתָ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ: ההארת פנים הגדולה ביותר שהיתה לנו היא במתן תורה, שם הקב"ה נתן לנו את כל השפע, והוא תורה וחיים וכל שאר הברכות, וזה היה בגלל שאתה הוא ה' אלוֹקֵינוּ.

תּוֹרַת חַיִּים: הדבר החשוב ביותר שקיבלנו במתן תורה, היא התורה, וממנה יש

לנו את כל שאר השפע, הברכה, החיים וכל השאר. ומדגישים שהתורה היא הנותנת את החיים, דהיינו הדבקות בהשי"ת כמו שכתוב (תהלים לו, י) כי עמך מקור חיים. וכן אומרים בתפילת ערבית כי הם חיינו ואורך ימינו. ומטעם זה רשעים שרחוקים מהתורה קרויים מתים עוד בחייהם.

וְאַהֲבַת חֶסֶד: במתן תורה נצטוונו לאהוב לעשות חסד כמו שכתב הח"ח (אהבת חסד ח"ב פ"א) וז"ל, עוד נתברר להם אז באותו המעמד הקדוש איך שאדם צריך לרדוף אחר מידת החסד, ולאהוב את המידה הזו בכל נפשו.

וְצַדִּיקָה וּבְרָכָה וְנִחְמִים: במעמד הרי סיני התברר לעם ישראל גם איך אדם צריך לרדוף אחר מצות הצדקה ולרחם על העניים. וכאשר אדם נותן צדקה ומרחם על אחרים, גם הקב"ה נוהג איתו כך מדה במדה, ונותן לו את הברכה במעשה ידיו.

וְנַחֲיִים וְשְׁלוֹם: עוד קיבלנו במעמד הרי סיני את החיים והשלום, שהרי במעמד הרי סיני כל אחד מישראל קיבל את תפקידו בעבודת השם שלו, ואת חלקו בתורה, וכמו שהתבאר בתחילת ברכת שים שלום שכאשר כל אחד יודע את תפקידו זהו השלום והשלמות וממילא הברכה באה לישראל. ולא רק לעם ישראל, אלא הברכה באה לאומות העולם מכח הברכה הבאה לעם ישראל. החיים האמיתיים הם כאשר אדם חי מתוך הרגשת מילוי תפקידו, ממילא במעמד הר סיני קיבלנו את החיים האמיתיים.

וְטוֹב יְהִיָּה בְּעֵינֶיךָ לְבָרְכֵנוּ: אנחנו מודים שהקב"ה נותן לנו את הברכה מכח זה שטוב בעיניו לברך אותנו ומכח האהבה שלו אלינו. אלא שאין זה מספיק לברך כל יחיד ויחיד, אלא הטוב השלם הוא כאשר טוב בעיני הקב"ה לברך את כל עמו ישראל.

בְּכָל עֵת וּבְכָל שְׁעָה: מכיון וטוב בעיני הקב"ה לברך אותנו, ממילא הטוב הזה הוא בכל עת ובכל שעה. דהיינו בכל תקופה שהיא ללא הפסקה. לעומת בשר ודם שלפעמים טוב בעיניו לברך את חברו ולפעמים להיפך.

בְּשָׁלוֹמְךָ: הברכה שהקב"ה יברך אותנו הוא מתוך השלמות שהקב"ה רוצה לתת לנו.

וּלְכַרְךָ אֵת פֶּלַעַם יִשְׂרָאֵל: השלמות של הברכה היא כאשר השלום והברכה בא לכל עם ישראל כולו, ולא רק ליחידים. ולא אומרים עמך ישראל, אלא כל עמך ישראל, דהיינו בשלמות. כמו שאומרים "כלל ישראל" שפירושו שכולם כלולים ביחד לקדש שם שמים.

כְּרוֹב עֵז וְשָׁלוֹם: עוז הוא בכח רב, ואם כן הבקשה היא שהברכה והשלום תבוא בעוצמה רבה, ולא רק מעט ברכה ושלום.

כְּרוֹךְ אִתָּהּ יְיָ הַמְּבַרְכֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּשָׁלוֹם: מסיימים מעין הברכה בלשון הווה שהקב"ה מברך את כל עם ישראל בכל רגע בנתינת השלום, ורק בידינו לקבל שפע זה.

יְהִיו לְרִצּוֹן אֲמָרֵי פִי וְהִגְיוֹן לְפִי לְפָנֶיךָ. יְיָ צוּרֵי וְגֹאֲלֵי: מכיון וברכת שים שלום היא הברכה האחרונה מברכות העמידה שתיקנו אנשי כנסת הגדולה, אנחנו מסיימים בבקשה שאמרי פינו יהיו לרצון לפני השי"ת, ויתקבלו תפלתינו לרצון.

תפילת אלוקי נצור

לאחר תפילת העמידה, מותר להוסיף בקשות פרטיות בין בלשון יחיד בין בלשון רבים, בין צרכי היחיד ובין צרכי הרבים, ואף מותר להאריך בהם. וכך היא בקשת 'אלוקי נצור' שאינה חלק מהנוסח שתיקנו אנשי כנסת הגדולה, אלא היא נאמרה בגמ' (ברכות לג.) ע"י מר בריה דרבינא.

אֱלֹקֵי, נְצוֹר לְשׁוֹנֵי מַרְעַ. וּשְׁפָתַי מְדַבֵּר מִרְמָה: כמאמר הפסוק בתהלים (לד, יד) 'נצור לשונך מרע ושפתך מדבר מרמה'. מאחר ובשעת התפילה השתמשנו בפנינו לתפילה וברכות, אנחנו מבקשים שגם לאחר התפילה נמשיך להשתמש בפנינו לדברים טובים, ולא ח"ו לדברים רעים כמו מרמה וכדומה.

וְלִמְקַלְלִי, נַפְשֵׁי תְדוּם: כאן אנחנו מבקשים מהקב"ה שיעזור לנו לא לדבר רע על מי שדיבר עלינו רעה, וגם שיעזור לנו להתגבר שלא להשיב רעה גם למי שקילל אותנו, אלא נפשי תידום כמו שכתוב (ויקרא י, ג) 'וידום אהרון'.

וְנַפְשֵׁי, כְּעֶפֶר לִפְלֵ תְהִיָּה: עוד מוסיפים לבקש שהקב"ה יעזור לא רק שלא נשיב לו על דבריו, אלא גם שלא נרגיש כל צער מדברי מי שמדבר עלינו או מצער אותנו. גם כאשר לא עונים למי שמחרף, מרגישים איזהו צער מדברי המחרף, לכן הבקשה שנהיה כמו עפר שלא מרגיש כלום, ויתרה מזאת אנחנו מאמינים שכמו שעפר שדורכים עליו לא נשאר מושפל כי הוא מתרומם והופך לאבק, כך גם אנחנו נזכה להיות לראש בעולם הבא בזכות מה שהשפלנו את עצמנו בעולם הזה.

פֶּתַח לְפִי בְּתוֹרַתְךָ: לאחר שביקשנו שנפשי כעפר לכל תהיה, מבקשים שהקב"ה יפתח את לבנו בתורה, דהיינו שהתורה שאנחנו לומדים תיכנס לתוך הלב. סמיכות הדברים היא כיון שהתורה לא יכולה לשכון בלי מי שפגוע וליבו מלא טענות וקפידות על אחרים. ולא רק בגלל שהוא לא לומד תורה בהבנה, אלא גם בגלל שהתורה לא מתקיימת בלב מלא מדברים אחרים.

וְאַחֲרֵי מִצְוֹתֶיךָ תְּרַדּוּף נַפְשֵׁי: עוד מבקשים שהנפש תרדוף אחרי המצוות. הנפש מבטאת את החשק והרצון של האדם כמו שכתוב (בראשית כג, ח) 'אם יש את נפשכם'. וא"כ מבקשים שהקב"ה יעזור לנו שכל השאיפות שלנו יהיו רק הרדיפה אחרי המצוות ולא אחרי דברים אחרים.

וְכָל הַקָּמִים וְהַחוֹשְׁבִים עָלַי לְרָעָה: לאחר שמבקשים שנפשינו תרדוף רק אחרי מצוות, אנחנו מבקשים שבזכות זה הקב"ה יציל אותנו מרודפינו, וכמו שדוד המלך אמר (תהלים קיט פו-פו) 'כל מצוותך אמונה, שקר רדפוני – עזרני'. כלומר, רדיפה אחר המצוות מתוך אמונה מועילה לבטל את רדיפת השונאים. הבקשה שהקב"ה יציל אותנו היא לא רק מאלו שקמים עלינו לרעה, אלא אף מאלו שרק חושבים עלינו רעה, שאפילו למחשבה שלהם לא תהיה קיום כלל.

מִהֲרָה הִפְרֵ עֲצָתְם: עצה הם המחשבות שקרובות לביצוע המעשה, כלומר

כששונאי ישראל מתכננים לעשות לנו רע והם כבר קרובים להוציא את מחשבתם לפועל, גם אז הקב"ה יפר את העצות האלו אפילו שלכאורה נראה שאי אפשר לבטל אותם.

נְקַלְקַל מִחֲשַׁבְתָּם: המחשבות הם המחשבות ההתחלתיות, כלומר כשהשונאים מתחילים לתכנן את הרע, כבר אז הקב"ה יבטל את המחשבות שלהם כדי שהם לא ימשיכו לפתח את מחשבות הרע שלהם, וכאשר המחשבה שלהם תתבטל ודאי שהם לא יגיעו לידי מעשה רע כלל.

עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶנְךָ: כאן מבקשים בקשה כללית שהקב"ה ימלא את כל בקשותינו שביקשנו בכל התפילה, לא למענינו אלא למענו יתברך. והבקשה הראשונה היא שהקב"ה יעשה למען שמו. שמו הוא גילוי הנהגות השי"ת בעולם, כמו שאומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, שפירושו שהדרך בה הקב"ה מנהיג את עולמו תתגלה באופן שכל באי עולם ידעו שהשליט היחיד הוא רק הקב"ה וכל מה שקורה בעולם בא ממנו בהשגחה פרטית על כל צעד וצעד.

עֲשֵׂה לְמַעַן יִמְיֶנְךָ: יד ימין רומזת למדת החסד, והבקשה היא שהקב"ה יעשה איתנו חסדים למען זה שהוא עושה חסד ואפילו אם לנו לא מגיע זכות לקבל את החסד הזה.

עֲשֵׂה לְמַעַן תּוֹרַתְךָ: מבקשים שהקב"ה יקבל את בקשתינו כדי שנוכל להמשיך וללמוד תורה, וכך התורה תמשיך להתקיים בעולם ביתר שאת וביתר עוז למען כבוד השי"ת.

עֲשֵׂה לְמַעַן קִדְשֶׁתְךָ: על ידי שהקב"ה יקבל את בקשתינו, אנחנו נוכל להראות לכל העולם שהקב"ה קדוש מובדל ומופרש מכל מעשי בני האדם, וכך תתגלה יותר מלכותו בעולם, לכן אנחנו מסיימים שאנחנו מבקשים שכל הבקשות יתקיימו לכבוד השי"ת ולא לכבודנו.

לְמַעַן יִקְדְּשׁוּן יְדֵיֶיךָ: עוד מבקשים שהקב"ה יקבל את בקשתנו כיון שאנחנו הנקראים "ידידך", ודרכם של ידידים שאוהבים זה את זה שכל אחד משתדל

לְמַעַלְהָ   תְּפִילַת שְׁמוֹנָה עָשָׂרָה   לְמִשְׁכְּבִיל   8

לחלץ ולעזור לידידו מהצרות הבאות עליו, לכן אנחנו מבקשים שתתנהג איתנו כדרכם של ידידים שעוזרים זה לזה.

הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וְעֲנֵנִי: ימינך הוא מדת החסד של הקב"ה, וא"כ הבקשה שתושיע אותנו כדי שתהיה ישועה לחסדך, דהיינו שכולם יראו שאתה בעל החסד. טעם הדבר שכאשר עם ישראל זקוקים לישועה, כביכול גם הקב"ה צריך ישועה, כמו שכתוב (תהלים צא, טו) יקראני ואענהו עמו אנכי בצרה אחלצהו ואכבדהו.

יְהִי לְרָצוֹן: מסיימים שתפילתנו תהיה לרצון לפני השי"ת, והקב"ה יענה לתפילתנו.

אֲמַרְי פִּי: שתקבל את כל מה שאמרתי בפי אפילו אם לא הבנתי את פירוש המילים ולא התפללתי בכוונת הלב.

וְהִגִּיזוֹן לְפִי לְפָנֶיךָ: שהקב"ה יקבל גם את הבקשות שחשבנו עליהם בלב בלי להוציא אותם בפה.

יְיִ צוּרִי וְגֹאֲלִי: צור הוא סלע, והפירוש שאת כל הבקשות אנחנו מבקשים מהקב"ה, כיון שהוא הסלע והבסיס החזק שאנחנו סומכים עליו, וממילא הוא הגואל שלנו, ואנחנו לא סומכים על כל גואל אחר.

עוֹשֶׂה שְׁלוֹם בְּמִרוֹמָיו: מסיימים שאת כל הבקשות נקבל על ידי השלום, כמו שאמרו חז"ל לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום. וכמו שהקב"ה עושה שלום בין המלאכים, על ידי שכל מלאך יודע את התפקיד שלו, וממילא הוא לא מקנא באחרים.

הוּא יַעֲשֶׂה שְׁלוֹם עֲלֵינוּ, וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל: כמו שיש שלום בין המלאכים כך תעשה שלום ביננו על ידי שכל אחד ידע את התפקיד שלו בבריאה וממילא לא תהיה קנאה בינינו, אלא יהיה בינינו רק שלום.

וְאָמְרוּ אָמֵן: מְסִיִּימִים וְאוֹמְרִים לְשָׁנֵי מְלָאכֵי הַשֶּׁרֶת, הַמְּלַאכֶּךְ הַטּוֹב וְהַמְּלַאכֶּךְ הָרַע הַמְּלוּוִיִּם אֶת הָאָדָם, בְּבִקְשָׁה שְׁשֵׁנִיהֶם יַעֲנוּ אִמֵּן עַל בְּקִשְׁתֵּינוּ וְתַפִּילַתְנוּ. הַבְּקִשָּׁה שְׁשֵׁנֵי הַמְּלָאכִים - הַטּוֹב וְהָרַע יַעֲנוּ אִמֵּן, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲז"ל (שַׁבָּת קִיט:): "תְּנִיא, רַבִּי יוֹסֵי בֶר יְהוּדָה אוֹמֵר שְׁנֵי מְלָאכֵי הַשֶּׁרֶת מְלוּיִן לוֹ לְאָדָם בְּעֶרְבַּ שַׁבָּת מִבֵּית הַכְּנֶסֶת לְבֵיתוֹ, אֶחָד טוֹב וְאֶחָד רָע. וְכִשְׁבָּא לְבֵיתוֹ וּמִצָּא נֹר דְּלוּק וְשִׁלְחָן עֵרוּךְ וּמִטָּתוֹ מוּצַעַת, מְלַאכֶּךְ טוֹב אוֹמֵר יֵהִי רְצוֹן שֶׁתְּהֵא לְשַׁבָּת אַחֲרַת כֵּךְ. וּמְלַאכֶּךְ רָע עוֹנָה אִמֵּן בְּעַל כְּרַחוּ. וְאִם לֹא, מְלַאכֶּךְ רָע אוֹמֵר: יֵהִי רְצוֹן שֶׁתְּהֵא לְשַׁבָּת אַחֲרַת כֵּךְ, וּמְלַאכֶּךְ טוֹב עוֹנָה אִמֵּן בְּעַל כְּרַחוּ".

יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְאַל־קִי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיִּבְנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתְךָ. וְשֵׁם נִעֲבָדְךָ בְּיִרְאָה כְּיָמֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קְדָמוֹנִיּוֹת: וְעֲרֹבָה לֵה מְנַחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלַיִם. כְּיָמֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קְדָמוֹנִיּוֹת: